

HISTORISCHE KRING EEMNES

DOEL VAN DE VERENIGING IS:

Bevordering van de kennis van- en de belangstelling voor de geschiedenis in algemene zin en de geschiedenis van Eemnes, met aansluitend gebied, in het bijzonder.

**jaargang 34, nr. 1
maart 2012**

verschijnt viermaal per jaar

BESTUUR

Voorzitter:

Mw. N.E. Lemckert, Struisgras 21
3755 WB Eemnes, 035-5311913

Secretaris:

J.J. Groeneveld, Zilverschoon 37,
3755 TH Eemnes, 035-5381609

Penningmeester:

J. Frantsen, 035-5310442
HKE-Girorekening nr. 2080362
HKE-Rabobank nr. 315911425

Leden:

H.A. van Hees, 035-5389849
J.B. Nouwens, 035-5389239
R.T. van der Schaaf, 035-5386094
Mw. E.C.M. Seure, 035-5310129
J.J. Smids, 035-5387572
J.J. van Wijk, 035-5314689

LEDENADMINISTRATIE

G.A.M. van Wijk-Blom, 035-5314689,
Raadhuislaan 39, 3755 HA Eemnes.

KWARTAALBLAD

Redactieadres/advertenties

Graanoogst 3, 3755 HN Eemnes,
035-5387572, jjsmids@casema.nl

Eindredacteur:

Joop Smids

Opmaak:

Hans van Gelder

Druk:

Graficient Printmedia – Almere

Losse nummers

€ 4,- excl. verzendkosten

LIDMAATSCHAP

€ 14,- p.j., incl. kwartaalblad, voor leden in de BEL-gemeenten (Blaricum Eemnes en Laren NH). Leden buiten dit gebied betalen € 20,- p.j. i.v.m. verzendkosten.
Opzegging schriftelijk voor 1 december.
Vrienden HKE minimaal € 15,- p.j.

INTERNET HKE-ACTUEEL

www.historischekringeemnes.nl
info@historischekringeemnes.nl

WERKGROEPEN

Bebouwingsgeschiedenis:

R.T. v.d. Schaaf, 035-5386094

Beeld en Geluid:

J. Frantsen, 035-5310442

Beheer archief:

J.J. Groeneveld, 035-5381609

Beheer voorwerpen:

H.H.M. van Roy, 035-5312531

Bibliografie:

R.T. van der Schaaf, 035-5386094

Foto's:

P. Scholte, 035-5387269

Genealogie:

H.A. van Hees, 035-5389849

Interviews:

H.A. van Hees, 035-5389849

Tentoonstelling:

J.B. Nouwens, 035-5389239

Website:

W.A.M. de Witte, 035-5388130

© 2012 Historische Kring Eemnes. Alle rechten voorbehouden. Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen is slechts toegestaan na toestemming van de redactie. De uitgever heeft er naar gestreefd de rechten van illustraties volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen nog bepaalde rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht zich te wenden tot de uitgever: info@historischekringeemnes.nl. Auteurs die in dit tijdschrift publiceren geven daarmee onvoorwaardelijk toestemming tot het in digitale vorm opnemen in openbare databases.

Inhoud

Oudheidkamer	3
Ledenvergadering	4
Uitgroei van Eemnes van 1930 tot 2010 deel 2 (<i>Rom van der Schaaf</i>)	5
Kwartierstaat van Antonie (Toon) Koppen (<i>Michiel Majoor</i>)	23
Nieuws van de bibliotheek in de Oudheidkamer (<i>Harry van der Voort</i>)	34
Interview met Toon Wortel (<i>Jan Delfgou</i>)	37
Streekarchief: Uitbreiding online fotocollectie	49
Dorpsbelevens	50
Infrastructuur en ontwikkeling van Eemnes 1815-1940	
deel 1: Fijnmazige infrastructuur met 'stege' en voetpaden (<i>Jaap Groeneveld</i>)	51
Laatste rondleidingen Archief Eemland	71
Inleveren kopij voor het volgend nummer	72

Van de redactie

In dit kwartaalblad nr. 1 van het jaar 2012 wordt de volgende vraag opgeworpen: "Is hij nu wel of niet langs Eemnes gekomen?" Die hij is Napoleon en die vraag wordt iedere keer weer gesteld. Tijdens onze ledenvergadering op donderdag 29 maart wordt misschien wel het definitieve antwoord gegeven door Frits Booy. (zie ook blz. 4). In het tweede deel van de serie 'Uitgroei van Eemnes van 1930-2010' beschrijft Rom van der Schaaf met zijn bekende nauwkeurigheid en stijl over uitbreiding van Eemnes met winkels en bedrijven en de ontwikkeling van allerlei soorten vrijetijdsbesteding. Winkels komen dit jaar uitgebreid aan de orde in een boekwerk, geschreven door Henk van Hees en uitgegeven door de HKE, dat bij de opening van het nieuwe winkelcentrum het licht zal zien. Michel Majoor beschrijft de kwartierstaat met het voorgeslacht van Toon

Koppen (1924-2001), schoenmaker te Eemnes. Het is alweer het vijfde onderzoek in een hopelijk lange rij.

Toon Wortel, wie kent hem niet? Mocht u hem niet persoonlijk kennen, met zijn hobby heeft u zeker kennis gemaakt. Op hoogtijdagen of zomaar een zomerse dag zie je Toon op één van zijn zelfgemaakte historische wagens door het dorp rijden. Jan Delfgou had een interview met Toon en verbaasde zich over het vakmanschap van deze buitengewone wagenmaker.

In dit nummer start Jaap Groeneveld een 4-delige serie over 'Infrastructuur en ontwikkeling van Eemnes in de jaren 1815 tot 1940.' Voorwaar een hele klus die hij op zijn hals haalde.

Al met al is het weer een omvangrijk kwartaalblad geworden waarin u menig uurtje kunt doorbrengen.

Joop Smids

Tentoonstelling Oudheidkamer

tot en met maandag 30 april 2012

jubileumtentoonstelling van:

Hengelsportvereniging FLEVO

Tennisvereniging Eemnes

vanaf zaterdag 12 mei

Het Dikke Torentje

(Pieterkerk te Eemnes-Binnen)

Oudheidkamer Eemnes
Raadhuislaan 2a
Telefoon 035-5382375

Geopend:
zaterdag van 14.00-16.00 uur
Toegang gratis

Algemene Ledenvergadering met voordracht

**DONDERDAG 29 MAART 2012
VAN 20-22 UUR
IN DE HILT**

De jaarlijkse Algemene Ledenvergadering van de HKE staat weer voor de deur. Zoals gebruikelijk hebben we ook nu weer een interessant onderwerp na de pauze:

IS NAPOLEON NU WEL OF NIET IN BAARN, EEMNES EN LAREN GEWEEST?

Frits Booy, betrokken bij de Historische Kring "Baerne", zal uit de doeken doen hoe dat nu eigenlijk zit met de reis van Napoleon door Nederland in 1811. De gangbare lezing is dat hij Baarn zou hebben bezocht en daar zeer geanimeerd met allerlei personen zou hebben gesproken. Ook wordt er wel beweerd dat hij komend van Amsterdam toen – natuurlijk – ook door Laren en Eemnes zou zijn gereisd. Frits Booy heeft het allemaal uitgezocht en laat op grond van feiten zien hoe het nu werkelijk zit. Hij zal daarbij ook ingaan op de goede dingen die we hebben overgehouden aan de periode van 1810 tot 1813 toen we bij Frankrijk hoorden; dat betreft departementen, wetten en de Franse taal in bestuurszaken. Die goede zaken hadden wel een speciaal doel, waarop Frits Booy nader zal ingaan.

Zie voor de agenda van de vergadering en het programma de aparte uitnodiging die alle leden bij dit nummer ontvangen.

Uitgroei van Eemnes van 1930 tot 2010

deel 2 Bedrijven en voorzieningen

ROM VAN DER SCHAAF

Van 1930 tot 2010 steeg het aantal inwoners in Eemnes van 1875 tot ongeveer 8900. In deel 1 werd de grote uitbreiding van het aantal woonhuizen behandeld. Door de groei, stijging van de welvaart en nieuwe technische mogelijkheden moesten ook de winkels en de algemene voorzieningen worden aangepast. In het van oorsprong volledig agrarische dorp kwamen er vooral in de laatste decennia ook veel niet-agrarische bedrijven. Vanaf 1960 was er een sterke ontwikkeling van de soorten vrijetijdsbesteding.

WINKELS

Omstreeks 1930 had Eemnes tientallen gezinsbedrijfjes voor de gewone levensbehoeften van de inwoners. Het waren bakkers, kruideniers, kasteleins, kleermakers en dergelijke. Bezorging aan huis was toen normaal. Toch had Eemnes-Binnen vijf winkels. Vooral voor textiel kwamen ook veel verkopers van buiten Eemnes aan de deur. Uit Baarn, Blaricum en Laren bezorgden ook concurrenten van Eemnesser winkeliers. Door een complex van veranderingen in de maatschappij veranderde de situatie in de jaren 1960. Bij de eerste grote uitbreidingen van Eemnes ± 1960 grepen enkele actieve winkeliers de kans. Zij werven nieuwe klanten door bezorging aan te bieden in de straten met nieuwbouw. Dat waren o.a. melkboeren (Eek, Zwanikken), bakkers (Heek, Hoogland, Van de Kuinder) en groenteboeren (Van Oostrum, Griffioen). Door afweging van kosten en baten kon dat echter niet lang stand houden.

Om aan de veranderende behoefte aan winkels te voldoen, was in het plan van Philips voor bouw van woningen aan de Raadhuislaan en omgeving (1965 e.v.) een fase 4 opgenomen voor enkele nieuwe winkels aan Torenzicht, tegenover de Braadkamp. Dat plan werd overbodig, toen door initiatief van gebroeders Bertus en Johan Eek in 1967 meer westelijk op Torenzicht 64 een moderne kruidenierswinkel kwam. Merkwaardig is dat B&W en de gemeenteraad hen niet wezen op het plan van Philips voor een winkelcentrum bij de Braadkamp. De winkel verving

Mevrouw Cor Hoogland – de Bruijn (geb. 1924) in haar bakkerswinkel Hoogland op Wakkerendijk 24. De winkel werd in 1984 gesloten, nadat die meer dan 100 jaar had bestaan. De klant is zuster Ria Peters (foto 1983 door pastoor H. van Huik).

hun aan Laarderweg 12 gevestigde melkhandel en werd aangesloten bij de VIVO-keten. In 1969 vestigden de gebroeders Van Oostrum (afkomstig van Wakkerendijk 208) zich daarnaast met een groentezaak. Verspreid over de tien volgende jaren ontstond daar winkelcentrum Torenzicht, onder andere door vervanging van het gebouw van de EMREC (zie later). Tegen de in 1977 geopende Boni was door de Ondernemers Kring Eemnes (OKE) bezwaar gemaakt tot aan de Raad van State. Later bleek deze winkel een belangrijke toevoeging.

In het plan voor de in vier fasen te bouwen Noordbuurt (1971 tot 1985) is direct het winkelcentrum De Eemhof opgenomen. Ondanks een waarschuwing in 1975 van de Kamer van Koophandel (KvK), dat men moest rekenen op *koopkrachtafvloeiing* naar plaatsen in de omgeving, is het geopend in 1980. Jarenlang liep het niet goed. Bij de OKE en bij bepaalde politici ontstond de indruk, dat Eemnes behoefte had aan een groter opgezet winkelcentrum. Zoals de KvK had voorspeld,

Winkelcentrum Torenzicht. Het is ontstaan in de periode 1967-1980. Na de sloop, die verwacht wordt in 2013, komen hier woningen (foto 2012 door Rom vd Schaaf).

had inmiddels bijna elk gezin een auto, waardoor veel gezinnen hun grote wekelijkse inkopen deden bij Albert Heijn in Laren of Baarn en dergelijke zaken. Door opdracht van B&W aan bureau Kolpron Consultants kwam er in 1999 een discussie op gang voor een "toekomstvisie". Op 1 juli 1999 was er een openbare bijeenkomst in De Hilt. Ongeveer 200 personen kregen een uiteenzetting van Kolpron. Zij deden op die avond mee aan een soort enquête over de verdere groei en ontwikkeling van Eemnes ten aanzien van groei, wonen, winkelen, groen en recreëren. Dat was het begin van jaren durende discussies over een beter winkelcentrum in Eemnes. Mede beïnvloed door grondtransacties van het Vierkante Bosje, werd in eerste instantie daar een winkelcentrum voorgesteld. Die plek zou ook goed bereikbaar zijn vanaf de A27. Vooral door acties van tegenstanders werd dat plan door de Gemeenteraad verworpen. Er kwamen diverse alternatieve voorstellen voor een winkelcentrum aan de Noordersingel of de Braadkamp. Daarbij werd ook verplaatsing overwogen van de tennisbanen en voetbalvelden naar de noord-

Winkelcentrum de Eemhof. Het is gebouwd ondanks een negatief advies van de Kamer van Koophandel en geopend in 1980. Hoe lang na de opening van de Minnehof in 2012 blijven hier nog winkels? (foto 2012 door Rom vd Schaa)

westhoek van het dorp bij de A27. Tenslotte werd in 2005 besloten tot een Dorps-hart met onder andere twee grote supermarkten op de hoek van de Laarderweg en de Noordersingel. Door de herhaaldelijk ingediende bezwaren werd aanvang van de bouw sterk vertraagd. In november 2010 was er tenslotte een onherroepelijk besluit van de Raad van State. Daardoor is duidelijk dat een privé-gedachte van burgemeester De Bekker toch nog wordt gerealiseerd. In 1968 zei hij bij een interview met de Gooi- en Eemlander: *Het toekomstige centrum zal komen aan de Laarderweg in het midden van de nieuwe vestiging.*

BEDRIJVEN VOOR AGRARISCHE ONDERSTEUNING

Naast de boerderijen¹ en zaken voor de normale levensbehoeften van de Eemnes-sers waren er in 1930 uitsluitend bedrijven die zich vooral richtten op ondersteu-

Automobielbedrijf Koot ca. 1960, Laarderweg 70. Hier was in 1941 Wim van Ijken begonnen met een garagebedrijf. In 1962 is het pand gesloopt en vervangen door een modern garagebedrijf.

ning van de boeren. Het waren allemaal familiebedrijfjes met slechts enkele medewerkers. In de bouwsector waren er omstreeks 1930 een vijftiental kleine bedrijven (aannemers, schilders, rietdekker). Ook waren er toen vier smederijen. Naast de smederijen kwamen er enkele fietsenmakers. In de jaren 1950 waren er wel vier. De eerste garagebedrijven in Eemnes waren ook belangrijk voor ondersteuning van het werk van de boeren. Dat was onder andere het bedrijf van Wim van Ijken (Laarderweg 70; vanaf 1941), die het in 1956 verkocht aan Kees Koot. Voor het transport van goederen waren er enkele schippersfamilies. Daarvan is alleen Transportbedrijf Eddy van Ijken overgebleven, door overschakeling op wegtransport.

Voor de levering van diervoeders, kunstmest en dergelijke aan de boeren zijn er vanaf ± 1900 verschillende coöperatief werkende bedrijven ontstaan. Daarnaast waren er particulieren actief op dat gebied, zoals Gerard van Klooster, die de mechanale maalderij op de Molenweg had overgenomen van molenaarsfamilie Pas.

Van dat soort bedrijven is nu alleen de Welkoop over. De basis daarvan begon in 1953 als Coöp. Eemnes in de turfloods bij de NH-kerk (nu rijwielhandel Liersen). Vanaf 1956 was het vervolg op Wakkerendijk 128d, waar in 1969 een winkel bij kwam. Later is het bedrijf aangesloten bij de landelijke organisatie Welkoop. Het wordt al vele jaren geleid door familie Rigter. Het bedrijf is in 2005 verplaatst naar de Noordersingel.

NIET-AGRARISCHE BEDRIJVEN

Door toename van de mobiliteit kwamen omstreeks 1930 nieuwe bedrijven op. Aan de Laarderweg kwam een hotel-restaurant, waar nu restaurant Eemland is. Door de in 1929 geopende Rijksstraatweg kwamen daar theehuis De Paddestoel (1930), café en theeschenkerij De Witte Bergen (1931), een kiosk voor ijs van de VAMI en een garagebedrijf (1933; Oud-Eemnesserweg 13). Ook als gevolg van de Rijksstraatweg kocht Herman Pot (uit het Westland) in 1932 een “verloren liggend” stuk grond van boer Seldenrijk. Hij vestigde zich niet ver van de Witte Bergen voor de opzet van een kaskwekerij voor een fruitrestaurant. Het bedrijf kreeg de toepasselijke naam Tomatuvu N.V. en groeide vanaf 1934 uit tot een bedrijf met inkomsten door verkoop aan mensen die een uitstapje maakten. De producten waren vruchtensap, vruchtensalades, ijs en dergelijke. Tomatuvu is eind 1969 gesloten, wegens de aanleg van *knooppunt Eemnes* op het kruispunt van A1 en A27. In verband met toenemend gebruik van auto's begon ± 1952 Jan de Bruijn een garagebedrijf op Wakkerendijk 13. Hij legde zich ook toe op hulpverlening met kraanwagens. In 1962 droeg hij de garageafdeling over aan Siem Beuk en ging op Wakkerendijk 36a door met het kraanwagenbedrijf. Jan de Bruijn en een zoon leverden met de kraanwagens veel ondersteuning in de bouw. In 1967 is het bedrijf verplaatst naar Meentweg 31 en ± 1975 overgenomen door het in Nederhorst den Berg gevestigde kraanbedrijf Zwagerman.

Na gereed komen van de Afsluitdijk in 1932 was het gevaar voor overstroming vanaf de Eem sterk verminderd. Daarom kwam er bedrijvigheid aan de Eem, dicht bij Eembrugge. Beton- en tegelfabriek De Eem was daar vanaf 1934 enkele jaren gevestigd, maar ging failliet. Terrein en gebouwen werden in 1939 overgenomen door de Ocrietfabriek. In de periode 1945 tot 1960 groeide die tot een productiebedrijf met ongeveer 425 medewerkers, maar het aantal werknemers uit Eemnes was altijd heel laag. Er werkten veel mannen uit Bunschoten / Spakenburg en

Baarn. Het aantal werknemers liep echter geleidelijk terug tot ongeveer 25 bij de faillissementsaanvraag in 2008. Een deel van het Eemnesser gebied bij Eembrugge heeft de bestemming van bedrijventerrein gekregen. Maar op het terrein van de Ocrietfabriek wordt een aan de Eem gelegen woonwijk overwogen.

In 1947 werd de in Hilversum wonende Piet Jongh eigenaar van het pand Kerkstraat 6, waar hij drukkerij HIPA- HIBO vestigde. De afkorting komt van Hilversumse Papierhandel en Hilversumse Boekbinderij. Omstreeks 1971 is het bedrijfje verplaatst naar Torenzicht 80, waar later de Boni kwam. Een ander klein bedrijf was het emailleerbedrijf de EMREC. Het was gevestigd in een houten schuur, die omstreeks 1950 gebouwd is op het land achter het toenmalige pand Laarderweg 37. Veel Eemnessers herinneren zich de schuur, die tot eind jaren 1970 stond op de open gebleven plek aan Torenzicht tegenover de Korenschoof. De schuur is gekocht en gesloopt door aannemer Blom voor de bouw van het stenen gebouw dat vanaf ca. 1980 een aantal winkels en horecabedrijven huisvesting gaf, als onderdeel van winkelcentrum Torenzicht.

Omstreeks 1990 ontstond de nieuwe bedrijvenbuurt Bramenberg tussen de Zuideringel en de A27. Aanvankelijk vestigde zich daar een betrekkelijk klein aantal Eemnesser ondernemers, die tamelijk grote percelen konden kopen. Geleidelijk verhuurden die delen van hun gebouwen aan bedrijven van buiten Eemnes. Door uitbreiding van het bedrijventerrein en vervanging van niet optimaal gebouwde panden is het een buurt geworden waar in 2010 meer dan honderd bedrijven functioneren. Er werken de laatste jaren zoveel mensen, dat het moeite kost om de parkeerproblemen op te lossen. Naarmate aan de zuidkant van Eemnes de bouw van woonbuurten groeit, wordt ook de bedrijvenbuurt langs de A27 verder uitgebreid.

ALGEMENE VOORZIENINGEN VAN 1960 TOT 2010

Het aantal inwoners steeg in deze periode van bijna 2700 tot ongeveer 8900. Daarvoor en om tegemoet te komen aan nieuwe eisen van de meer welvarende tijd, was het nodig om de algemene voorzieningen van het dorp aan te passen. Een deel daarvan wordt hier besproken. De meeste aanpassingen verliepen stapsgewijs, passend bij de uitbreidingen van de woonbuurten. Dikwijls was er veel inspanning nodig van bevlogen Eemnessers om tot aanvaardbare oplossingen te komen.

Gemeentehuizen

Door de groei van Eemnes waren er meer ambtenaren nodig. Het vanaf 1907 gebruikte Gemeentehuis op Wakkerendijk 30 heeft midden jaren 1960 aan de achterkant een aanbouw gekregen voor de administratie. Maar in 1968 was al duidelijk, dat het weer te klein werd. In 1975 werd op de hoek van de Laarderweg en de juist aangelegde Noordersingel een nieuw Gemeentehuis geopend. Eemnes had toen $\pm$ 5700 inwoners. Wegens onzekerheid t.a.v. de toekomst van Eemnes was het gebouwd voor een beperkte periode, maar tot 1995 werd het toch nog enkele malen uitgebreid. Door het besluit tot vorming van de BEL-combinatie voor de gemeenten Blaricum, Eemnes en Laren, kon in 2009 aan de Zuidersingel een groot nieuw Gemeentehuis worden geopend, gebouwd voor de drie gemeenten gezamenlijk².

Scholen

In 1930 had Eemnes drie scholen. De Protestants Christelijke school stond al vanaf 1883 op Laarderweg 13. Voor Rooms-Katholieke leerlingen was er de meisjesschool op Wakkerendijk 64 (H. Hartschool) en de jongensschool aan het einde van de Kerkstraat (vanaf 1957 adres Jhr. Roëlllaan, waar later De Bongerd kwam). De naam van die school was Mariaschool. Na een uitbreiding werden daar eind jaren zestig de klassen gemengd voor jongens en meisjes. Het openbaar onderwijs is in Eemnes in 1915 opgeheven.

Door de groei van Eemnes en de komst van veel andersdenkenden, was er in de jaren zestig uitbreiding nodig. In 1969 werd de nieuw gebouwde openbare school De Zuidwend geopend (Raadhuislaan 80). De School met den Bijbel aan de Laarderweg had het ruimteprobleem enige tijd kunnen oplossen door gebruik van het Hervormd Centrum (Torenzicht 26) en door bouw van een noodgebouwtje voor de kleuterklas tegenover de NH-kerk. Dat was 't Overstapje op Torenzicht 1. In 1970 kwam er voor het Protestants Christelijk onderwijs een betere oplossing door de opening van de nieuw gebouwde school De Wegwijzer (Ploeglaan 2).

Vanaf 1972 groeide Eemnes snel verder door bouw van enkele woonwijken in de Noordbuurt. Daar waren dus ook scholen nodig. In navolging van de situatie in de Zuidbuurt kwamen er tamelijk snel achter elkaar:

- 1974: voor openbaar onderwijs de Hink-Stap-Sprong (Aartseveen 96). Na jarenlange terugloop van het aantal leerlingen is deze school in 2010 opgeheven. De ruimte wordt nu gebruikt voor andere doeleinden, waaronder de R.K. school Merlijn (voor speciaal onderwijs) en extra ruimte voor de Hobbitstee.

- 1976: voor R.K. onderwijs de Hobbitstee (Aartseveen 70). Na 2000 had deze school herhaaldelijk te kampen met ruimtegebrek, ondanks de opening van de clusterschool in 2007.
  - 1976: voor Prot. Christelijk onderwijs het Noorderlicht (Aartseveen 72).
- De Hobbitstee en het Noorderlicht zijn gebouwd als één complex van twee afzonderlijke scholen. Beide zijn Jenaplanschool.

Naam school	Periode	Plaats
Heilig Hartschool	1876-1969	Wakkerendijk 64
School met den Bijbel	1883-1970	Laarderweg 13
Mariaschool (1)	1919-1921	Kerkstraat 13
Mariaschool (2)	1921-1991	Jhr. Roëll-laan 15
De Zuidwend	1969-2007	Raadhuislaan 80
Wegwijzer	1970-2007	Ploeglaan 2
Hink-stap-sprong	1974-2010	Aartseveen 96
Hobbitstee	1976-heden	Aartseveen 70
Noorderlicht	1976-heden	Aartseveen 72
Mariaschool (3)	1991-2007	Schoolpad 1
Clusterschool ³	2007-heden	Vierkante Bosje
Merlijn	2010-heden	Aartseveen 96

Bij de Mariaschool in de Jhr. Roëlllaan waren eind jaren zestig wel gemengde klassen voor jongens en meisjes ontstaan, maar door de groei van het aantal leerlingen kon men niet alle leerlingen in één gebouw huisvesten. Vanaf 1971 was er een moeilijke situatie, waarbij er gebruik werd gemaakt van noodlokalen bij de Mariaschool, oude lokalen van de H. Hartschool op de Wakkerendijk en andere tijdelijke oplossingen. Tenslotte werd besloten tot de bouw van een nieuwe school aan het Schoolpad bij de Stadwijkeningel. Die werd in 1991 feestelijk geopend, waarbij eindelijk alle klassen van het lagere en het kleuteronderwijs op één plek waren gehuisvest als Basisonderwijs (8 groepen) volgens de wetgeving van 1985. Door de groei van het aantal leerlingen moesten ook daar na enkele jaren noodlokalen worden toegevoegd.

In de jaren 1990 had een aantal scholen van Eemnes ruimteproblemen door sterke wisseling van het aantal leerlingen. Men had jaren met te veel leerlingen voor de beschikbare ruimte en andere jaren met ongebruikte lokalen. Na uitgebreid onder-

Basisschool De Zuidwend in 1983. De kleuters van Zwaan Kleef Aan op weg voor de opening van het nieuwe gebouw voor hun schooltje. Hier staat sedert 2010 het appartementengebouw de RaadsVore (foto Peter Scholte).

zoek leidde dat tot bouw van de clusterschool in het Vierkante Bosje. Het gebouw verving de drie schoolgebouwen van de Zuidwend, Wegwijzer en Mariaschool, maar de organisatie van elke school bleef zelfstandig en de scholen behielden hun namen. In 2007 werd de clusterschool geopend. Het gebouw van de voormalige Mariaschool werd kinderopvang voor kinderen van 0 tot 4 jaar van werkende ouders. Op de plaats van de Zuidwend en Wegwijzer werden twee grote gebouwen gezet met appartementen voor ouderen; een woonzorgcomplex (WOZOCO).

Sport

De nieuwe inwoners van de jaren 1960 hadden veelal zittend werk. Daardoor en door de geest van de moderne tijd was er behoefte aan zaalsport, naast de voetbalvereniging, die al was opgericht in 1947. Mede door beschikbaarheid van de gymnastiekzaal van de Mariaschool, werden in 1968 twee verenigingen opgericht; de Eemnesser Gymnastiekvereniging (EGV) en de Volleybalvereniging Voleem. Enkele jaren later namen Jan Delfgou, Ger Dikstaal en Henk Potman het initiatief om de sportverenigingen en recreatieve groeperingen meer te laten samenwerken. In 1970 werd de Stuurgroep Sport Cultuur en Recreatie Eemnes opgericht. De stuurgroep begon met vertegenwoordigers van 10 verenigingen. Weldra volgden nog

Woonzorgcomplex de RaadsVore kort na de opening in 2010. Hier stond eerst De Zuidwend (foto Rom vd Schaaf).

enkele, waardoor de stuurgroep in 1974 coördinerend optrad voor 14 verenigingen. Door goede samenwerking met de gemeente was de stuurgroep een stimulator voor allerlei vormen van recreatie. Voor alle verenigingen was een betere accommodatie noodzakelijk. Met medewerking van de provincie lukte het om De Hilt te laten bouwen, die werd geopend in 1978. Door beschikbaarheid van de overdekte sportzaal werden in de jaren 1978 t/m 1983 nog vier verenigingen voor zaalsport opgericht. Geen wonder, dat De Hilt in 1982 sterk kon worden uitgebreid. De Hilt groeide uit tot een gebouw voor sport en ontmoeting van kleuters tot senioren. Naast het gebruik door verenigingen vinden er ook allerlei cursussen, theatervoorstellingen en vergaderingen plaats.

Er zijn drie sportverenigingen waarvoor in de groeiperiode nieuwe terreinen zijn aangelegd. Daarover volgen hier enige bijzonderheden.

- De voetbalvereniging SV Eemnes is al in 1947 opgericht, toen Eemnes ruim 2200 inwoners had. Aanvankelijk lukte het niet om in de buurt van de dorpskern een speelveld te gebruiken. In de jaren 1947 t/m 1950 speelde de vereniging op velden bij de Heidelaan en bij de Doodweg in Laren. Met enige moeite lukte het burgemeester Kolfschoten in de loop van 1949 om de Gemeente-

Het voetbalterrein, grenzend aan de Veldweg, werd gebruikt van 1951 tot 1974. Op deze foto van 30 april 1964 waren er wedstrijden tussen leerlingen van de scholen. Hier staat nu De Hilt (foto C. Vermandel).

Geleidelijk werd sportzaal De Hilt een centrum voor allerlei activiteiten. Hier de ontvangst bij een kindervakantieweek ± 1985, georganiseerd door de toenmalige Stichting De Driesten. In 2009 kreeg de ingang een ander aanzien.

Overdag wordt een sportzaal van De Hilt gebruikt voor gymnastiekles voor de basisscholen. Hier een klas van de Mariaschool in november 2011 (collectie De Hilt).

Hard werkende vrijwilligers van SV Eemnes hadden eind april 1988 weer een succes. Een uitgebreid sponsorcontract werd beklonken met directeur Rinus van Maurik van Star Shipping B.V. Aan tafel zitten vlnr: Hennie Reijs (commerciële activiteiten), Jan Bakker (voorzitter), Rinus van Maurik en Wim Oskam (jeugdcommissie).

De tijdelijke tennisbanen op het parkeerterrein bij de nieuwe voetbalvelden werden op 31 maart 1974 op deze manier geopend door burgemeester De Bekker. Rechts staat Ad Verhoeven, de oprichter en voorzitter van de vereniging (collectie TV Eemnes).

Op deze foto van januari 2001 was het ijs van de baan niet mooi, maar er wordt druk geschaatst.

De drumband In Aethere Musica, optredend in 1976 voor de viering van 625 jaar Eemnes. De tamboer-maître is Richard Holl. De tamboers vooraan zijn vlnr: Ardie de Gooijer, Monica van den Hoven, Marjan van Wegen, Ans Hoogland en José Luijf (collectie Ans Rigter-Hoogland).

raad te overtuigen, dat sport bij de moderne tijd hoorde. Daardoor werd vanaf september 1951 gespeeld op een veld in het dorp. Dat was bij de Veldweg, waar nu De Hilt en het grote parkeerterrein zijn. Door de sterke groei van Eemnes vanaf 1965, nam ook het aantal leden toe. Als onderdeel van de plannen voor de Noordbuurt, werd besloten tot het complex bij de Noordersingel. Daar werden in 1973 de eerste wedstrijden gespeeld. Het clubhuis en de kleedkamers volgden in de jaren daarna. Pas in 1979 kwam er verlichting, zodat in de winter 's avonds kan worden getraind.

- De tennisvereniging TV Eemnes werd door nieuwkomers opgericht in 1972. Zij hadden de sport al elders beoefend. Wonend in Eemnes speelden zij al snel na hun komst met groepjes vrienden op tennisbanen in Laren en andere plaatsen. Ondersteund door de Stuurgroep Sport Cultuur en Recreatie werd al vóór de oprichting met de Gemeente gesproken over aanleg van zes banen in het nieuw geplande sportcomplex. Wegens financiële problemen stelde B&W voor om als noodoplossing eerst het parkeerterrein bij de nieuwe voetbalvelden te

Stichting De Driesten organiseerde vakantieperiodes voor kinderen. Het onderdeel "huttenbouw" was altijd een groot succes. De week werd rond 1980 ongeveer 7 keer gehouden. Door gebrek aan vrijwilligers was er geen vervolg meer. Nu organiseren medewerkers van De Hilt vakantieperiodes.

gebruiken. Daar werden vanaf april 1974 twee banen bespeeld. Twee jaar later werden vier echte banen geopend, die ongeveer op de huidige plaats liggen. Intussen is het complex gegroeid tot 9 banen met verlichting.

- Toen Eemnes begin jaren tachtig meer dan 7000 inwoners had, werd het bij schaatsweer op de Vaart erg druk. Een groepje enthousiaste Eemnessers wist door aansprekende publiciteit in de winter van 1986 op '87 het Eemnesser gevoel te bewerken, waardoor in februari 1987 de Eemnesser Ijsclub "De Vaart" werd opgericht. Door gezellige uitstapjes naar Thialf in Heerenveen en schaats-training op het parkeerterrein van SV Eemnes, waren er twee jaar later al 500 gezinnen lid. Het kostte echter nog jaren inspanning om van de Gemeente vergunning te krijgen voor aanleg van de ijsbaan tussen de Watermunt en de Wakkerendijk. Die kwam in 1991 en in de winter van 1991 / '92 was de baan gereed. Er was direct ook verlichting, geïmproviseerd met bouwlampen. In de herfst van 1992 is die door zelfwerkzaamheid vervangen door de huidige verlichting.

Vanaf ± 1970 tot februari 1981 kwam de rijdende bibliotheek wekelijks enkele uren in Eemnes. Hier tijdens de lunchpauze wachtend in Eemnes-Binnen bij Wakkerendijk 210.

Cultuur

In dit artikel kunnen niet alle activiteiten op het gebied van sport en cultuur worden genoemd⁴. Maar vermeldenswaard voor het tijdsbeeld van de jaren 1960 tot 1980 zijn zeker de drumband In Aethere Musica (1965-1992) en Stichting De Driesten (1970-1987⁵). In de bloeitijd organiseerde In Aethere Musica bijna jaarlijks een concours (1970-1979); eerst op het Plantsoen en vanaf 1978 aan de Noordersingel. De drumband deed ook mee aan veel concoursen elders; zelfs in Engeland en Antwerpen. De Driesten organiseerde veel soorten van vrijetijdsbesteding voor jongeren en ouderen. Heel succesvol waren de kindervakantieweken. Die werden gebaseerd op een bepaald thema en gehouden in de omgeving van De Hilt. Het bouwen van hutten was dikwijls een geliefd onderdeel.

Voor het lenen van boeken gingen de Eemnessers tot ± 1970 naar bibliotheken in Laren. In de jaren zeventig kwam er wekelijks enkele uren een boekenbus in Eemnes. Pas in februari 1981 was er het begin van een echte bibliotheek, toen vrijgekomen noodlokalen van de Mariaschool aan de Rutgers van Rozenburglaan gebruikt werden als Openbare Bibliotheek. Na jaren overleg met het bestuur van de gemeente, werd in 1990 de bibliotheek aan de Raadhuislaan geopend.

Wat betreft de cultuur van Eemnes verdient de in 1945 opgerichte toneelvereniging Deo et Arti hier ook aandacht. Eerst waren de repetities en de meeste voorstellingen in het R.K. Verenigingsgebouw in de Kerkstraat. Omdat het Verenigingsgebouw in 1978 voor gebruik werd afgekeurd, bracht men daarna de voorstellingen ruim 30 jaar in De Hilt. Voor repetities had Deo et Arti toen achtereenvolgens twee kleine gebouwtjes, die door brandstichting verloren gingen. Het waren de voormalige voetbalkantine bij de Hasselaarlaan (tot 2000) en vervolgens een houten gebouwtje dicht bij het voetbalterrein aan de Noordersingel (tot 2004). Het bestuur en de leden bleven volhouden en slaagden erin bij De Hilt het met comfortabele stoelen uitgeruste 'hufferproof' theatertje De Hasselbak te laten bouwen. Het werd in 2009 feestelijk geopend. Daar zijn vanaf dat moment de repetities en de voorstellingen. In de jaren zeventig speelde men bepaalde stukken op de deel van Wakkerendijk 162 en noemde de ruimte "Theater Achter de Dijk". Die ruimte is nu de horecagelegenheid De Deel.

LITERATUUR EN BRONNEN

- dr. W.Sleumer Tzn, boek Eemnes, randgemeente van het Gooi; Stichting Universitaire Uitgaven – Amsterdam 1950.
- Eemnes, geschiedenis en architectuur, door Ad van der Zee, Dimitra Hierck en Henk van Hees, uitgave 1999 door Kerckebosch te Zeist en Stichting Publicaties Oud-Utrecht (SPOU) te Utrecht.
- Historische Canon van Eemnes, door Jan Out e.a., uitgave 2011 door Historische Kring Eemnes; venster 14, 16, 17, 19, 21 en 23.
- Jubileumuitgave SV Eemnes ivm 40-jarig bestaan, door Joep Camps, uitgave 1987 door SV Eemnes.
- Toneelvereniging Deo et Arti (verenigingsblad) speciaal nummer ivm 40-jarig jubileum oktober 1985 en 2004 nr. 1.
- Eemshot (= verenigingsblad van TV Eemnes) 1976 nr. 1 en 1977 nr. 2.
- Laarder Courant de Bel van de data: 16-05-1975, 26-05-1978, 15-10-1987, 28-04-1988, 22-09-1988, 23-02-1989, 08-07-1999, 21-11-1991, 23-01-1992, 24-08-2000, 12-02-2004. Daarin staan publicaties over In Aethere Musica, De Hilt, SV Eemnes, IJclub De Vaart en Deo et Arti.

FOTO'S

Als bij de foto's geen naam is vermeld, is de bron het archief van HKE en is de fotograaf onbekend.

KWARTAALBLADEN HKE

- 1988 nr 4 t/m 1989 nr 4 en 1990 nr 3: Serie artikelen over winkeltjes, door Henriëtte Liscal-jet. Achtereenvolgens behandelen deze: kruidenier Elsinga, kruidenier Raven, melkboer Eek, kruidenier Elders, kruidenier Soek en bakkerij Post.
- 1994 nr 3, p. 116-152: Tomatuva, door Henk van Hees.
- 1995 nr 4, p. 185-188: Over winkeliers en handelaren die langs de deur kwamen, door mw. H. Ruizendaal-Schotsman.
- 1997 nr 3, p. 135-146: SV Eemnes 12,5 jaar, door clubblad Eemnes februari 1960.
- 1997 nr 3, p. 146-199: Schippersfamilies, door Henk van Hees en Wim Fecken.
- 1998 nr 1, p. 16-21: Rond Tomatuva in de Tweede Wereldoorlog, door J.Pot-van den Hurk.
- 2001 nr 1 blz 21-68: artikelen over Eemnesser smederijen, door Henk van Hees e.a.
- 2004 nr 2 blz 82-86: Stuurgroep Sport, Cultuur en Recreatie, door Jan Delfgou.
- 2005 nr 2 blz 69-75: Van SOL⁶ naar Welkoop Eemnes, door Jaap Frantsen.
- 2005 nr 4 blz 204-207: Meelhandel en Maalderij Van ('t) Klooster, door Henk van Hees.
- 2006 nr 2 p. 53-62: De geschiedenis van de Openbare bibliotheek Eemnes, door Rijk Prins.
- 2006 nr 4 p. 149-162: Automobielbedrijf Koot 50 jaar, door Henk van Hees.
- 2006 nr 4 p. 176-177: Leeftijd Eemnesser Verenigingen, door Rom vd Schaaf,
- 2007 nr 2 p. 60-127: artikelen over drie naar de clusterschool verplaatste Eemnesser scholen, door Jan Out, Rijk Prins, Cees van Rijdsdam, Willem Kleine Deters en Maria Rigter.
- 2007 nr 3 p. 159-167: Zestig jaar voetbal, door Joep Camps.
- 2010 nr 1 p. 22-32: Een interview met Eddy van Ijken, door Jan Delfgou.

NOTEN

1. Zie voor aantal boerderijen en verandering boerenbedrijf het boek Historische Canon van Eemnes, venster 21.
2. Zie voor de gemeente en haar diensten het boek Historische Canon van Eemnes, venster 17 en zie voor de BEL-combinatie venster 23.
3. Clusterschool is niet de officiële naam. Het zijn in feite drie scholen, met de oude namen Mariaschool (4), Wegwijzer (2) en Zuidwend (2).
4. Zie voor andere verenigingen het boek Historische Canon van Eemnes, venster 16 en 19 en het overzicht in HKE-2006 nr 4.
5. Formeel bestond De Driesten van 1976 tot 1995, maar de activiteiten liepen van 1970 tot 1987.
6. SOL is hier de afkorting van Stichtse Olie- en Lijnkoekenfabriek.

Kwartierstaat van Antonie Petrus (Toon) Koppen

MICHEL MAJOR

Toon Koppen en Annie Puijk 35 jaar getrouwd in 1987.

Dit is de vijfde keer dat er een kwartierstaat wordt gepubliceerd en deze keer is het die van Toon Koppen, de welbekende schoenmaker in Eemnes.

- (1) **Antonie Petrus (Toon) Koppen**, schoenmaker, geboren op 23-10-1924 te Eemnes ten huize van zijn opa en oma Voskuilen-van Wegen op de Meentweg 117, als één van een tweeling, samen met zijn broertje Petrus Antonie, dat maar een maand oud werd. Toon huwde op 27-jarige leeftijd op 3-9-1952 te Laren NH, en voor de kerk op 9-9-1952 met Johanna (Annie) Puijk, geboren op 11-10-1914 te Utrecht, overleden op 8-6-2002 te Hilversum op 87-jarige leeftijd, begraven op 13-6-2002 te Eemnes op het rk kerkhof. Annie

Toon Koppen bezig met het verzolen van een schoen, aan het werk in zijn werkplaats aan de Veldweg 11.

Rutger en Jacoba Cornelia Koppen-Voskuilen.

was dochter van Gerrit Puijk en Meinsje van der Veer uit Laren. Haar ouders waren eigenaar van café "Heide-zicht" op de Smeekweg in Laren. Toon begon zijn schoenmakersloopbaan bij schoenmaker Ter Wiel te Laren, totdat hij op 1 april 1950 voor zichzelf begon; eerst op Laarderweg 60 bij zijn ouders thuis en later samen met Annie vanaf hun huwelijk op Veldweg 11. Toon is ruim 42 jaar schoenmaker geweest en tevens lid geweest van de vrijwillige brandweer. Hij is hiervoor geridderd. Samen met Annie heeft Toon ook nog lang in het koor van de Rooms-Katholieke kerk gezongen, zowel Latijns-Gregoriaans als Nederlandstalig. Hun laatste jaren samen hebben zij op het Akkerpad 20 gewoond, alwaar Toon is overleden op 27-10-2001 op 77-jarige leeftijd. Hij is begraven op 1-11-2001 te Eemnes op het rk kerkhof.

- (2) **Rutger (Rut) Koppen** (1896-1966), trouwt in 1922 met
  - (3) **Jacob Cornelia (Co) Voskuilen** (1903-1976)
- Rut was wegenbouwmachinist bij Hogenbirk Wegenbouw, het bedrijf waar

hij 43 jaar gewerkt heeft. Ook hij is geridderd. Samen met Co kreeg hij 9 kinderen, waaronder één tweeling. Co was zelf ook één van een tweeling; zij had een tweelingbroertje dat maar 1 maand oud is geworden. Van de 9 kinderen hebben er 6 de volwassen leeftijd bereikt. Zij woonden achtereenvolgens Meentweg 23 te Eemnes, Ericaweg 25 te Laren, Laardeweg 60 en later Wakkerendijk 18 te Eemnes. Rut is daar overleden in 1966. Zijn weduwe Co heeft daarna nog op de Waag 18 gewoond en is bij haar zoon Kees op de Graanoogst 12 overleden in 1976.

Beiden zijn begraven op het r.k. kerkhof.

Jansje van Wegen 1874-1959 en Pieter Voskuilen 1869-1944 .

- (4) **Antonie (Toon) Koppen** (1862-1929), trouwt in 1888 met zijn buurmeisje
- (5) **Cornelia (Kee) Ruiter** (1865-1936)

Toon woonde in het daggeldershuisje achter de boerderij van Van Beijeren op Meentweg 19. Kee Ruiter woonde met haar ouders op Meentweg 21. Na hun huwelijk woonden zij samen op Meentweg 19a, bij zijn ouders. Daarna woonden zij op de Laardeweg, op Meentweg 15 en op Wakkerendijk 20 bij Jan Steenman, de smid. In de twintiger jaren verhuisden Toon en Kee naar "Stadwijk" (Wakkerendijk 50) in de achterste woning en ze hadden daar een kolenhandel. Toon was transportarbeider en brandstoffenhandelaar. Hij overleed in 1929 en zijn weduwe verhuisde naar Wakkerendijk 13. De kolenhandel werd door haar zonen Aart, Kees en Rut voortgezet.

Kee woonde op het laatst in bij haar zoon Rut, alwaar zij is overleden in 1936. Toon en Kee kregen 9 kinderen, waaronder 2 tweelingen. 4 kinderen bereikten de volwassen leeftijd.

- (6) **Pieter Voskuilen** (1869-1944), trouwt in 1900 met

(7) Jannetje (Jansje) van Wegen (1874-1959)

Ten tijde van haar huwelijk woonde Jansje als dienstbode in Laren en Pieter was afkomstig van Scherpenzeel (Gelderland) en was arbeider en los werkmans. Hij woonde in 1900 in Eemnes. Hoe Pieter ooit in Eemnes terecht is gekomen is en blijft een raadsel. Hij zal naar werk gezocht hebben, vermoed ik, en is zo (waarschijnlijk) zijn vrouw Jansje tegengekomen. In 1903 verhuisden Jansje en Pieter naar Hilversum waar zij tot 1906 met hun gezin woonden. In 1906 kwamen zij toch weer in Eemnes wonen, en wel op Meentweg 117 waar zij tot hun dood zijn blijven wonen. Pieter had de bijnaam "Pietje Puk" omdat het zo'n klein mannetje was. Zijn vrouw had de bijnaam "Jansje Kiep" omdat zij wanneer zij haar kippen riep altijd "Kiep kiep kiep" riep. Jansje overleed in 1959 in Weesp ten huize van haar dochter Mart en werd in Eemnes begraven op het rk kerkhof.

Pieter en Jansje kregen 8 kinderen, waarvan één tweeling. Het jongetje van de tweeling is maar 1 maand oud geworden.

(8) Aart Koppen (1822-1902), trouwt in 1856 met

(9) Aaltje Wortel (1823-1909)

Uit dit huwelijk 9 kinderen (waaronder óók één tweeling); 3 dochters en 6 zonen, waarvan er 3 volwassen geworden zijn.

Aart Koppen was werkmans en arbeider van beroep. Na zijn trouwen woonde hij met zijn gezin tot ca 1870 op Meentweg 31. Tot 1890 woonde de familie op Meentweg 19 in het daggeldershuisje achter de boerderij. In 1889 verhuisden Aart en Aaltje met hun zoon Cornelis naar Kralingen waar ze tot 26 februari 1890 woonden. Zoon Cornelis bleef in Kralingen, en is waarschijnlijk geëmigreerd naar Amerika.

Terug in Eemnes woonden Aart en Aaltje op Wakkerendijk 46 (Stadwijk). Begin 1900 trokken ze in bij hun zoon Toon op Meentweg 15. Aart overleed in een ziekenhuis in Utrecht in 1902. Zijn weduwe Aaltje Wortel verhuisde naar Hilversum in 1907 en is daar in 1909 overleden.

(10) Rutger Ruijter (alias de Ruiter) (1822-1901), trouwt

(1) in 1848 met Heintje van ISSELT (1819-1862),

(2) in 1862 met

(11) Annetje Kool (1823-1901)

Uit het eerste huwelijk zijn 8 kinderen geboren, waarvan er 2 volwassen zijn geworden. De laatste 3 kinderen waren doodgeboren kinderen, en bij het

Jacoba Cornelia Voskuilen 1903-1976.

Rutger Koppen 1896-1966.

laatste is na 2 dagen moeder Heintje in het kraambed ook overleden. Uit het 2^e huwelijk met Annetje Kool zijn nog 2 kinderen geboren. Rutger was werkmansman en arbeider van beroep, zijn vrouw Annetje was naaister. Zij woonden op Meentweg 21, naast de familie Koppen-Wortel (zie hierboven).

(12) Cornelis Voskuilen (1823-1912), trouwt in 1865 te Scherpenzeel met

(13) Aartje van der Velde (1837-1882)

Uit dit huwelijk voor zover bekend 7 kinderen, allen geboren te Scherpenzeel. Cornelis heeft zijn hele leven in Scherpenzeel gewoond als landbouwer, arbeider en dagloner en samen met zijn vrouw Aartje woonde hij op Nieuw Siberiën, een boerderij staande in Scherpenzeel. Aartje is geboren in Hoogland en woonde ten tijde van hun huwelijk in Barneveld als arbeidster. In 1882 overlijdt zij en Cornelis overleeft haar met 30 jaar.

Kwartierstaat van Toon Koppen.

Cornelis Koppen (16) ~ Eemnes 14-05-1787, † Eemnes 12-11-1851 (zoon van Arian Huijberts Koppen en Anna Teunisse Hilhorst) Tr. Eemnes 08-05-1814	Anna van den Berg (17) ~ Eemnes 03-07-1791, † Eemnes 20-03-1829 (dochter van Jan Corssen van den Berg en Peternel Jacobse Tak)	Antonius Geurtz Wortel (18) ~ Laren NH 07-11-1794, † Eemnes 27-06-1874 (zoon van Geurt Lambertsze Wortel en Jacoba Evertsze van Aken) Tr. Eemnes 05-03-1821	Jannetje Albertsdr Steenhof (19) ~ Eemnes 04-05-1790, † Eemnes 07-07-1839 (dochter van Aalbert Janse Steenhof en Willemijntje Tak)	Rutger Ruijter (20) ~ Eemnes 26-08-1781, † Eemnes 23-11-1823 (zoon van Willem Rutgers Ruijter en Jannetje Peters Kuijer) Tr. Eemnes 22-04-1812	Maria van der Heijden (Rutten) (21) ~ Soest 10-12-1787, † Eemnes 06-01-1864 (dochter van Catharina Rhutten)	Antonius Lambers Kool (22) ~ Hoogland 29-12-1786, † Eemnes 01-04-1833 (zoon van Lambert Wouterse Kool en Annetje Teunis van Wijnbergen) Tr. Eemnes 05-05-1816	Cornelia Pelt (23) ~ Eemnes 15-06-1790, † Eemnes 21-04-1863 (dochter van Geert Evers Pelt en Teuntje Gitting)
Aart Koppen (8) * Eemnes 04-11-1822 † Utrecht 28-12-1902 tr. Eemnes	Aaltje Wortel (9) * Eemnes 19-01-1823 † Hilversum 23-06-1909 07-05-1856			Rutger Ruijter (10) * Eemnes 13-06-1822 † Eemnes 13-01-1901 tr. Eemnes	Annetje Kool (11) * Eemnes 28-12-1823 † Eemnes 09-03-1901 21-08-1862		
Antonie Koppen (4) * Eemnes 28-09-1862 † Eemnes 11-11-1929 tr. Eemnes				Cornelia Ruiter (5) * Eemnes 28-09-1865 † Eemnes 06-02-1936 12-06-1888			
Rutger Koppen (2) geb. Eemnes 07-10-1896; overl. Eemnes 09-10-1966 tr. Eemnes							
Antonie Petrus Koppen (1) geb. Eemnes 23-10-1924;							

Pieter Voskuilen (24) * Woudenberg, ~ Achterveld 11-01-1778, † Scherpenzeel 11-11-1849 (zoon van Cornelis Janszen Voskuilen en Gerritje Thijssen Brouwer) Tr. Woudenberg 01-02-1815	Hendrikje van Walderveen (25) * Hoogland, ~ Amersfoort 02-03-1794, † Scherpenzeel 24-06-1862 (dochter van Jan Teuniszen van Walderveen en Petronella Hendrikszen van Hamersveld)	Dirk van der Velde (26) ~ Hoogland 10-10-1810, † De Glind (Barneveld) 22-03-1880 (zoon van Aris van der Velde en Aartje Dirksen van de Zuidwind) Tr. Hoogland 03-11-1836	Rijkje de Lange (27) * Hoogland 25-04-1816, † De Glind (Barneveld) 03-06-1890 (dochter van Jan Hendrikse de Lang en Petronella Hendriks van Burgsteden)	Jan Cornelisse van Wegen (28) ~ Eemnes 01-01-1787, † Eemnes 24-02-1858 (zoon van Cornelis Damen van Wegen en Jaapje Jansen Kuijer) Tr. Eemnes 15-05-1819	Joanna van der Geer (29) ~ Baarn 06-01-1797, † Eemnes 13-02-1875 (dochter van Lambert Michielszen van der Geer en Joanna Aartsen Mol)	Cornelis Kuijer (30) ~ Eemnes 20-04-1806, † Eemnes 03-01-1860 (zoon van Klaas Jansen Kuijer en Cornelia Jelsse Pen) Tr. Soest 20-09-1829	Cornelia Kok (31) ~ Soest 26-07-1807, † Eemnes 20-12-1874 (dochter van Willem Rijksze Kok en Cornelia van Beek)
Cornelis Voskuilen (12) * Scherpenzeel 21-08-1823 † Scherpenzeel 15-12-1912 Tr. Scherpenzeel	Aartje van der Velde (13) * Hoogland 14-12-1837 † Scherpenzeel 13-11-1882 25-01-1865	Jacobus van Wegen (14) * Eemnes 25-10-1830 † Eemnes 29-01-1909 tr. Eemnes			Maria Kuijer (15) * Utrecht 19-03-1835 † Eemnes 16-09-1886 07-04-1869		
Pieter Voskuilen (6) * Scherpenzeel 06-10-1869 † Eemnes 11-07-1944 tr. Eemnes				Jannetje van Wegen (7) * Eemnes 21-09-1874 † Weesp 31-07-1959 21-02-1924			
Jacoba Cornelia Voskuilen (3) geb. Hilversum 10-03-1903; overl. Eemnes 20-05-1976 25-08-1922 trouwt Laren NH 03-09-1952 Johanna Puijk overl. Eemnes 27-10-2001: schoenmaker							

Antonie Koppen 1862-1929.

Cornelia Ruiter 1865-1936.

(14) Jacobus van Wegen (1830-1909), trouwt in 1869 met

(15) Maria Kuijer, (1835-1886)

Uit dit huwelijk zijn 4 kinderen geboren te Eemnes. Jacob was arbeider. Hij en Maria bewoonden een huis aan de oostkant van de Wakkerendijk tegenover nummer 274. Dit huisje is rond 1890 gesloopt. Nu is daar de oprit voor de Rijksweg A1.

(16) Cornelis Koppen (1787-1851), trouwt (1) in 1814 met

(17) Anna (Antje) van den Berg (1791-1829)

Uit dit huwelijk zijn 8 kinderen geboren. Cornelis was dienstbode en dagloner van beroep. In 1830 trouwde hij met Willemijntje Roeten (1789-1836). Zij was spinster van beroep en afkomstig uit Eemnes. Tot ca 1830 woonde

Cornelis met zijn gezin in de woning op de plek van Meentweg 69A, later op Meentweg 63 en 51.

(18) **Anthonius Geurtz (Toon) Wortel** (1794-1874), trouwt in 1821 met

(19) **Jannetje Albertsdr (Jansje) Steenhof** (1790-1839)

Toon was daggelder en afkomstig uit Laren. Uit dit huwelijk zijn 9 kinderen geboren; 4 dochters en 5 zonen. Van de 9 hebben er 5 de volwassen leeftijd bereikt.

(20) **Rutger Ruijter** (1781-1823), trouwt in 1812 met

(21) **Maria van der Heijden (alias Rutten)** (1787-1864)

Rutger Ruijter woonde samen met zijn gezin op Meentweg 23 en was daggelder van beroep. Maria was boerenmeid en spinster en afkomstig uit Soest als dochter van een ongehuwde moeder. Zij trouwde na de dood van Rutger met Dirk de Graaf (1784-1846) in 1829. Dit is het 3e huwelijk van Dirk, die afkomstig is uit Eemnes en schoenmaker van beroep.

Uit het huwelijk van Maria met Rutger zijn 7 kinderen geboren, waarvan er in ieder geval 2 de volwassen leeftijd hebben bereikt. Uit het huwelijk van Maria met Dirk de Graaf zijn nog 3 kinderen geboren, waaronder één tweeling. In ieder geval heeft 1 kind de volwassen leeftijd bereikt.

(22) **Antonius Lambers (Antonie) Kool** (1786-1833), trouwt in 1816 met

(23) **Cornelia Pelt** (1790-1863)

Toon Kool was daggelder en woonde samen met zijn ouders op Meentweg 21, die op hun beurt de burens waren van Rutger Ruijter en Maria van der Heijden van Meentweg 23 (zie hierboven). Toons vader Lambert was afkomstig uit Nijkerk en trouwde met Annitje Wijnbergen, een vrouw uit Eemnes. Toon is gedoopt te Hoogland en woonde te Eemnes. Hij huwde met Cornelia Pelt, een werkster afkomstig uit Eemnes. Uit dit huwelijk zijn 7 kinderen geboren, waarvan er 3 volwassen zijn geworden.

(24) **Pieter (Peter) Voskuilen** (1778-1849), trouwt in 1815 te Woudenberg met

(25) **Hendrikje (Heintje) van Walderveen** (1794-1862)

Peter Voskuilen is geboren te Woudenberg, is rooms-katholiek gedoopt in Achterveld en woonde tijdens zijn huwelijk te Woudenberg. Hij was landbouwer en arbeider van beroep. Hij huwde met Heintje van Walderveen, geboren te Hoogland en gereformeerd gedoopt te Amersfoort. Dit gezin heeft

respectievelijk gewoond te Amersfoort en Scherpenzeel. Uit dit huwelijk zijn tot op heden 7 kinderen bekend, geboren te Amersfoort en Scherpenzeel.

- (26) **Dirk van der Velde** (1810-1880), trouwt in 1836 te Hoogland met

(27) **Rijkje de Lange** (1816-1890)
Dirk van der Velde en Rijkje de Lange waren afkomstig uit en woonden in Hoogland. Dirk was boerenknecht, bouwknacht, daghuurder en landbouwer van beroep. Op latere leeftijd wonen zij in De Glind, een buurtschap in de gemeente Barneveld, alwaar zij beiden overlijden. Uit dit huwelijk zijn tot nu toe 2 kinderen bekend.

- (28) **Jan Cornelisse van Wegen** (1787-1858), trouwt in 1819 met

(29) **Joanna (Antje) van der Geer** (1797-1875)

Dit echtpaar woonde in Eemnes op Wakkerendijk 55-57. Jan was landbouwer en kocht het pand op 31-1-1832. Het pand kwam uit de boedel van de in 1831 overleden Lambert Michielsen van der Geer, gewezen winkelier te Baarn. Uit deze boedel werden de onroerende zaken via een publieke veiling verkocht. Uit dit huwelijk zijn 9 kinderen geboren te Eemnes en daarvan hebben 4 kinderen de volwassen leeftijd bereikt.

- (30) **Cornelis Kuijer** (1806-1860), trouwt in 1829 te Soest met

(31) **Cornelia Kok** (1807-1874)

Cornelis was smid en samen met zijn gezin bewoonde hij Wakkerendijk 170, waar ook zijn smederij was gevestigd. Uit dit huwelijk zijn 9 kinderen geboren waarvan in ieder geval 3 kinderen de volwassen leeftijd hebben bereikt.

Bidprentje van Jan van Wegen 1787-1858.

Dit waren alle voorouders van Toon Koppen tot en met zijn betovergrootouders. Het overzicht bij dit artikel geeft ook nog de namen van de ouders van zijn betovergrootouders.

Dit is dus de vijfde keer dat er een kwartierstaat gepubliceerd wordt in het kwartaalblad van de HKE. In 2006 is er gestart met een kleine competitie onder het motto: "Wie heeft de meeste Eemnesser voorouders?" Een Eemnesser voorouder is dan iemand, die langere of kortere tijd in Eemnes gewoond heeft.

De stand van deze competitie is nu als volgt:

	gepubliceerd in	aantal
1) Pater Wijnand van Wegen (geb. 1934)	2008 boekje 4	29
2) Tijs Blom (1909-1970)	2007 boekje 4	28
3/4) Jan Scherpenzeel (1911-1970)	2006 boekje 4	25
3/4) Toon Koppen (1924-2001)	2012 boekje 1	25
5) Theo van 't Klooster (geb. 1957)	2010 boekje 4	20

Nieuws van de bibliotheek in de Oudheidkamer

HARRY VAN DER VOORT

Over het afgelopen jaar 2011 is ook vanuit de werkgroep bibliotheek het nodige te melden. Op de eerste plaatst heeft er een wisseling van de wacht plaatsgevonden. Na jaren de zorg voor de bibliotheek gedragen te hebben, heeft Nellie Kaarsgaren te kennen gegeven met haar werkzaamheden te stoppen. Rom van der Schaaf heeft inmiddels het stokje als voorzitter van de werkgroep bibliografie van haar overgenomen.

Wij bedanken Nellie voor haar jarenlange inzet voor het op orde brengen en op orde houden van de collectie boeken.

Harry van der Voort is bereid gevonden om Rom te assisteren in de werkzaamheden.

De taken van de werkgroep bibliografie komen in hoofdzaak neer op drie punten:

- Het op orde houden van de collectie boeken en het invoegen van de nieuwe aanwinsten.
- Het aanvullen en bijhouden van de catalogus, die sinds kort ook op de website van HKE te vinden is.
- Het opstellen en bijhouden van een 'wensenlijst'.

DE BIBLIOTHEEK

Het afgelopen jaar is de bibliotheek verrijkt met 20 boeken, waarvan enkele dubbele exemplaren zijn. Omdat de catalogus ook op de website te vinden is – een nieuwe, bijgewerkte zal rond het verschijnen van dit nummer van het kwartaalboekje op de website gezet worden – zal hier volstaan worden met een overzicht van de nieuwe titels in de collectie boeken:

2AA 43: Water, geschiedenis en actualiteit.

2AA 44: Uit de geschiedenis van Baarn, deel 1.

2AA 45: Uit de geschiedenis van Baarn, deel 2.

2AC 25: Een overzicht van de Collecties van het Centraal Bureau voor Genealogie.

2AC 26: Genealogisch Repertorium door Van Berenstein, deel 1.

2AC 27: Genealogisch Repertorium door Van Berenstein, deel 2.

2AD 17: De Wegwijzer 1970-2007 – De Reünie.
2AD 18: Deo et Arti Eemnes 40 jaar.
2AF 38: Een Vallei vol water + bijlagen.
2AK 30: Een toekomst voor boerderijen.
2AM 15: Tussen Hel en Paradijs.
2AS 2: Beleid en praktijk. Een handleiding voor Historische Kringen.
2AT 15: Jaarboek Flehite 2009.
2AT 16: Jaarboek Flehite 2010.

In december 2011 is ook de collectie boeken weer gecontroleerd. Geconstateerd werd dat er 9 boeken die jaren geleden zoekgeraakt zijn nog steeds ontbreken, 1 boek om veiligheidsredenen elders opgeborgen is, 1 boek extra aangetroffen werd en 3 boeken uitgeleend waren aan medewerkers van HKE.

DE CATALOGUS VAN DE BIBLIOTHEEK

In 2011 is de catalogus aangevuld met korte omschrijvingen van elk boek, zodat het nazoeken van onderwerpen met betrekking tot Eemnes online gemakkelijker kan worden gedaan. Dit karwei wordt binnenkort afgerond met enkele laatste correcties. In de Oudheidkamer ligt al vanaf december 2011 een voorlopige versie. De definitieve versie van de catalogus is rond het verschijnen van dit nummer van het kwartaalboekje gereed om op de website van HKE gezet te worden.

DE 'WENSENLIJST'

Met voldoening kunnen wij zien dat in de Oudheidkamer de bibliotheek uit een mooie collectie boeken bestaat.

Onder de leden (en andere gebruikers) kan het idee leven dat er boeken of tijdschriften ontbreken. "Waarom hebben we dit of dat boek niet?". "Dat gaat toch over Eemnes, haar inwoners of over Eemnesser verenigingen, clubs of bedrijven?" Daarom is er nu de "Wensenlijst".

Op deze Wensenlijst kunnen boeken gezet worden waarvan men vindt dat deze ook in de bibliotheek thuishoren. De Werkgroep Bibliografie zal regelmatig de Wensenlijst beoordelen en aan het bestuur een voorstel doen voor de aanschaf van boeken.

De werkgroep zet zelf de eerste stap door boeken die jaren geleden zijn verdwenen uit de bibliotheek (mogelijk betroffen dit bruiklenen, of iets dergelijks) op de Wensenlijst te zetten.

Hieronder volgende de titels met tussenhaakjes er achter de code van de catalogus:

- Een methodische aanzet tot een historisch-geografische waardering van Nederlandse Landschappen. Door Ch. De Bond (2AF 12).
- Postgeschichtsblatter Munster (nr. 9-11, februari 1974). (2AF 15).
- Verdediging van de historische kwaliteit. (Uitgave NCM, 1990) (2AK 23).
- Verslag Provinciale Archeoloog Utrecht 1982-1984. Door W.J. van Tent. (In dit boek de beschrijving van een opgraving aan de Meentweg 15 in 1984). (2AO 5).
- Jaarverslag Streekarchief Gooi en Vechtstreek 1989. (2AT 3).
- Rapport Werkgroep Samenwerkende Historische Verenigingen Utrecht 1990 (2AV 7).

Het eveneens zoek gemelde boek 2AG 6 betreft een foutieve omschrijving in de catalogus en is hetzelfde als boek 2AG 8: Geneeskundige Plaatsbeschrijving van het Gooiland. Door Dr. J.F. van Hengel (oorspronkelijk uit 1875; in bibliotheek de heruitgave van 1987).

Natuurlijk staat het nog steeds aan iedereen vrij om boeken te schenken aan HKE en/of de Oudheidkamer. Bijvoorbeeld boeken die men thuis 'nog ergens' heeft liggen terwijl men 'er toch niets mee doet'.

De 'Wensenlijst' zal in de Oudheidkamer achter de Catalogus worden toegevoegd.

Een interview met Toon Wortel

Van “gewoon” timmerman tot “buitengewoon” wagenmaker

JAN DELFGOU

Vijfentwintig jaar geleden werkte Toon Wortel mee aan de publicatie van een korte geschiedenis van de Eemnesser familie Wortel, in het kwartaalblad van september 1987. De oudste gevonden voorvader van de familie was toen ene Gerrit Stevens die ca. 1675 moet zijn geboren en in 1725 in Laren is overleden. Onderzoek toonde ook aan dat Gerrit Stevens als Laarder al voorkomt op de Erfgooierslijst en op grond daarvan kunnen zijn nakomelingen ook recht doen gelden op het Erfgooierschap. Rond 1760-1770 noemt een aantal afstammelingen zich Wortel wat daarna de familienaam blijft. In rechte lijn wordt dan in 1909 Petrus Franciscus (Piet) Wortel geboren in Eemnes, die in 1942 trouwde met Gerarda van den Berg. Inmiddels had Piet Wortel in 1941 het pand Kerkstraat 1, op de hoek van de Wakkerendijk en de Kerkstraat, gekocht, waar in 1944 hun zoon Anthonie Johannes Gerardus (Toon) is geboren. Toon is in grote kring bepaald geen onbekende. Er is ook al het nodige over hem gepubliceerd en er doen ook heel wat verhalen de ronde. De Historische Kring vond het belangrijk daar samenvattend het eigen verhaal, met een eigen invulling, aan toe te voegen.

Toon is altijd in Eemnes blijven wonen, is getrouwd met Alwine Wagner en heeft twee zonen. Vanaf begin jaren zeventig woont hij in een zelf ontworpen huis dat is opgetrokken met de stenen van een oude Friese terpkerk op Wakkerendijk 6. In de achter aan het huis vastgebouwde werkplaats, hadden wij ons eerste gesprek, waarbij ik direct werd overstelpt door verhalen. Toon blijkt een hartstochtelijk en geestdriftig verteller te zijn. Overigens voor iemand die op informatie uit is een bijzonder plezierige ervaring.

Geboortehuis Kerkstraat 1.(Foto Jan Delfgou)

*Het zelf ontworpen woonhuis Wakkerendijk 6.
(Foto Jan Delfgou)*

Verder blijkt deze werkplaats de plek te zijn waar Toon dagelijks vele uren doorbrengt met het beoefenen van zijn grootste liefhebberij, het zelf maken van authentieke oude boerenwagens.

Toon spreekt van een uiterst plezierige jeugd met de wijde polder, vlak voor zijn huis, als speelterrein. Na de lagere school, de Mariaschool van meester Bisschop, ging zijn eerste beroepskeuze richting metaalbewerking. Maar met een vader die timmerman was en een oom Geurt, de broer van

*De werkplaats tijdens het maken van wielen.
(Foto Jan Delfgou)*

De werkplaats.

zijn vader, ook timmerman - aannemer en wagenmaker, lag een andere en definitieve keuze meer voor de hand. Toon moest ook timmerman worden en ging na eerst een jaar VGLO (voortgezet lager onderwijs) naar de LTS in Bussum. Daarna, hij was toen 15 jaar, ging hij in de bouw werken, bij de aannemer Toon van der Wardt. Daarbij volgde hij nog wel twee jaar avondschool en twee jaar gezellenopleiding.

Hij kreeg toen wel van zijn vader de boodschap mee dat hij niet alleen tevreden moest zijn met het goed verrichten van zijn werk maar dat hij ook steeds moest trachten beter te zijn dan zijn omgeving en iets te doen wat veel mensen niet doen en daardoor uit te blinken. Dat is Toon zijn hele leven bijgebleven en hij heeft daarvan, bij alles wat hij aanpakte, kunnen profiteren. En zo ontwikkelde hij zich als een specialist in zijn vak. Als voorbeeld noemt hij zelf het maken van trappen, eigenlijk een vak apart, waarvoor hij nu nog steeds gevraagd wordt. Als we in de loop van het gesprek koffie drinken in de huiskamer, is het eerste wat opvalt een fraaie trap, waarbij ook direct een toelichting volgt omtrent de hoeveelheid verwerkt hout en de bijzondere constructie.

Een ander voorbeeld van zijn vroeg ontwikkeld vakmanschap is de zogenaamde rokersstoel, waar men omgekeerd schrijlings op gaat zitten en al rokende met de armen op de leuning steunt. Toon maakte die stoel in opdracht. Hij was toen 27 jaar. De stoel is nog steeds te bewonderen in het Douwe Egberts Tabaksmuseum De Witte Os in Utrecht.

Oom Geurt was naast timmerman - aannemer en wagenmaker ook in antiek geëngageerd, maar liet die branche al spoedig over aan zijn broer Piet. Daardoor kwam

Toon (rechts) met zijn zusjes Lida en Joke en broer Gerard op weg naar de kerk. Foto 1954.

Op de Mariaschool.

ook Toon extra in beeld. Vader Piet was namelijk een bijzondere antiquair die zich met name specialiseerde in volkskunst. Zo kocht hij onder andere oude boerenwagens die gesloopt werden, waarbij waardevolle onderdelen werden opgeknappt en gerestaureerd om ze weer te kunnen verkopen. En dat werd het werk van Toon, die daar naast zijn werk als timmerman, voornamelijk 's avonds vele uren aan besteedde. Ook hoe dat het beste kon, heeft hij zichzelf eigen gemaakt. En dan hebben we het wel over een achterkrat, het soms fraaie achterschot van de laadbak, waar dikwijls prachtige spreken op zijn geschilderd en de zogenaamde achterschamels, die achter onder de bak zijn bevestigd, stukken zeer fraai boeren houtsnijwerk waar soms zelfs goud in is verwerkt.

Al met al heeft dat werk bij Toon wel een bijzondere liefde voor het ambacht doen ontbranden. Later kocht hij ook zelf oude wagens op die hij restaureerde en weer verkocht. En dat resulteerde vervolgens in het verlangen zelf ook eens een oude boerenwagen helemaal na te bouwen.

Op de ambachtschool (1958).

Aan het werk aan de rokersstoel (1971).

Om te leren wat daar voor komt kijken, begon hij met het bouwen van een boerenkar, een wagen op twee wielen. Daarbij moest hij alles wat hij tegenkwam nog ontdekken en ontwikkelen waarbij hij wel een echte wagenmaker werd. Trots op het resultaat durfde hij toen ook een volwaardige grote vierwiel wagen aan waarvan hij er inmiddels zes heeft gebouwd met een zevende in aanbouw. En dat allemaal met een gedrevenheid en ontwikkelde handvaardigheid waarbij met recht kan worden gesproken van, zoals we eens lazen: "Het ambacht tot een kunst verheven".

Die eerste boerenwagen werd, in 1993, een kopie van een Zuid-Hollandse wagen uit 1880, een zogenaamde oogstwagen die in die tijd 100 tot 150 gulden moest kosten. De opbouw was van iepenhout met wielen van essen, dat drie maal sterker is dan eiken. Een oogstwagen, de naam zegt het al, is dus bestemd voor het vervoer van hooi en de boer zit vooraan op een kist, de bok.

Met deze wagen, die hem erg lief is, rijdt hij graag zelf. En samen met zijn rijvriendin Joke Witte op de bok, neemt hij, gekleed in de oude boerendracht, dan deel

Eén van de vele trappen die Toon gemaakt heeft.

*Achterkrat met fraai bewerkt achterschamel van de Zuid-Hollandse Oogstwagen.
(Foto Jan Delfgou)*

aan heel wat evenementen. Hij is dan ook aangesloten bij de Stichtse Aanspanning, gevestigd in Doorn en bij WPE, de Warmbloed Paardenfokvereniging Eemland waar heel wat Eemnesser paardenliefhebbers lid van zijn. Met tientallen aanspanningen worden tourtochten georganiseerd die soms kilometers lang zijn. Maar ook is hij een graag geziene deelnemer aan de jaarlijkse feestdagen in Eemnes met keuringen van de aanspannen en met ringsteken. Zijn paard is een al 27 jaar oude Fjordruin met de naam Fred.

Een zogenaamde Utrechtse oogstwagen, die lang in Eemnes had rondgere-

*De achterschamel in detail.
(Foto Jan Delfgou)*

*De Zuid-Hollandse Oogstwagen voor De Wagenmakerij gefotografeerd van voren en van achteren.
(Foto's Jan Delfgou)*

Feest in Eemnes. Toon is erbij met Joke Witte op de aangespannen Zuid-Hollandse Oogstwagen.

*De Van Helden- Boerenwagen.
(Foto Jan Delfgou)*

*De Van Helden- constructie waardoor de vooras
360° kan ronddraaien. (Foto Jan Delfgou)*

Boerenrijtuig, ook wel speelwagen genoemd.

den, en eigendom was van de gebroeders Van Wegen, van Wakkerendijk 194, stond in 2008 weg te rotten. Toon had daar wel belangstelling voor met het doel er weer een compleet origineel nieuw voertuig van te maken. Met alleen nog de as als bruikbaar onderdeel had niemand daar vertrouwen in. Maar toen kende men Toon nog niet die maar wat graag wilde aantonen dat ze ongelijk hadden. En met beloofd is beloofd nam hij in 2011 dan ook vol trots met de nieuwe wagen deel aan de feestelijke optocht in Eemnes ter herdenking van het feit dat het 200 jaar geleden was dat Eemnes-Binnen en Eemnes-Buiten werden samengevoegd tot één gemeente. En omdat in Soest in

2008 de eerder afgebroken stellingkorenmolen De Windhond weer was herbouwd en hij daar ook eer aan wilde betonen ging hij verkleed als meelboer met zakken gemalen graan uit Soest als vracht.

De Van Helden-boerenwagen die hij zonder voorbeeld alleen vanuit een door Van Helden zelf geschreven boek bouwde werd in 2010 zijn vierde wagen. Toon had

De Wagenmakerij. (Foto Jan Delfgou)

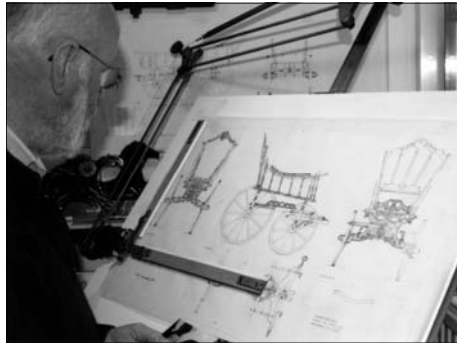

*Wakkerendijk 41 waar het allemaal is gestald.
(Foto Jan Delfgou)*

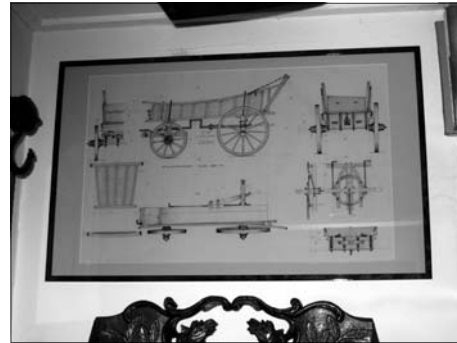

Het interieur van De Wagenmakerij met de speelwagens en de verzameling achterschamels aan de wand. (Foto Jan Delfgou)

Toon aan de tekentafel.

De bouwtekening van de Van Helden-Boerenwagen. (Foto Jan Delfgou)

bij deze wagen vooral belangstelling voor de constructie van het onderstel waardoor de vooras met de wielen een volledige 360° rond kan draaien, wat de wagen bijzonder wendbaar maakt.

De vijfde wagen die hij daarna bouwde is een boerenrijtuig, ook wel speelwagen genoemd. Deze wagens werden al in de 18^e eeuw gebouwd voor personenvervoer, waarbij de boer dus niet op de bok, maar in de bak zat. Toon heeft hier 900 uur aan gewerkt. En of dat nog niet genoeg was, kwam hij op het idee diezelfde wagen ook nog een keer te bouwen in een verkleinde uitvoering van 1 op 2, en dat kostte hem 500 uur. De opbouw is van iepenhout met eiken wielen.

Alle wagens staan gestald op Wakkerendijk 41, bij het Dikke Torentje, waar vroeger tot 1921 de herberg Het Roode Kruis stond. De ruimte is ook nog voor een deel ingericht als werkplaats. Bovendien hangen, als in een museum, aan de wanden o.a de meest fraaie achterschamels. Toon noemt het vol trots De Wagenmakerij.

Ik heb me laten uitleggen wat er voor de bouw van de wagens allemaal nodig is aan voorbereiding en latere uitwerking. Vooraf heel veel foto's maken van alle onderdelen en eindeloos opmeten en tot in detail verwerken in een bouwtekening. Voorbeelden daarvan hangen, ingelijst, als schilderijen, in zijn huis aan de wand.

Toon is niet zoals sommigen die zich ook "wagenmaker" noemen, maar de moeilijkste delen, de wielen, door een ander laten maken. Want ook dat heeft hij aan-

*Het maken van een wiel begint met een naaf.
(Foto Jan Delfgou)*

Na de naaf volgen de spaken. (Foto Jan Delfgou)

geleerd en toegepast. En hij heeft daar zoveel bekendheid mee gekregen dat bouwers nu soms nog de wielen door hem laten maken.

Alleen al met het in detail praten over die wielen kan een heel hoofdstuk worden gevuld. De opbouw, afhankelijk van de diameter, het aantal spaken, en de schuine stand van de spaken waardoor de oneffenheden van de weg, en vroeger de vele kuilen, kunnen worden opgevangen en dan tenslotte de velgen en de ijzeren banden. En ook dat is een berekening apart omdat die banden na verhitting tot 600° C moeten worden omgelegd en exact de juiste krimp moeten geven. Te weinig krimp en de band zit te ruim, of te veel krimp en het wiel wordt beschadigd. En daar is dan wel een echte vakman smid voor nodig. En wie zou dat anders kunnen zijn dan smid Jaap Eek, zijn overbuurman. Uitermate boeiend.

Rond de jaarwisseling, toen ik nog midden in de uitwerking van het interview zat, kwam Toon langs om te melden dat hij begonnen was met de uitvoering van een opdracht voor 4 grote eiken wielen. Tegelijkertijd plande hij ook de vier wielen

En na de spaken volgen de velgdelen. (Foto Jan Delfgou)

die hij nodig heeft voor de op stapel staande Friese wagen. En of ik maar wilde komen kijken, dan kon ik daar direct ook recente foto's van maken voor mijn verhaal. Schitterend hem bezig te zien aan onder andere de draaibank die overigens ook door Toon zelf is opgebouwd en uitleg te krijgen over zelf gemaakt en aangepast gereedschap.

Toon denkt met zijn 67 jaar nog lang niet aan ophouden. Werken blijft zijn leven.

En zo staat er al weer een nieuwe wagen op het programma, een Friese boerenwagen waarvoor je Toon achter de tekentafel kunt vinden. Boeiend om het verloop daarvan te volgen en de plezierige relatie met Toon te onderhouden. Wellicht kan ik u te zijner tijd het resultaat tonen.

Het was een groot genoegen hem en zijn echtgenote, beter te leren kennen en hun gulle gastvrijheid te ondervinden.

STREEKARCHIEF GOOI EN VECHTSTREEK TE HILVERSUM

Grote uitbreiding van de online fotocollectie

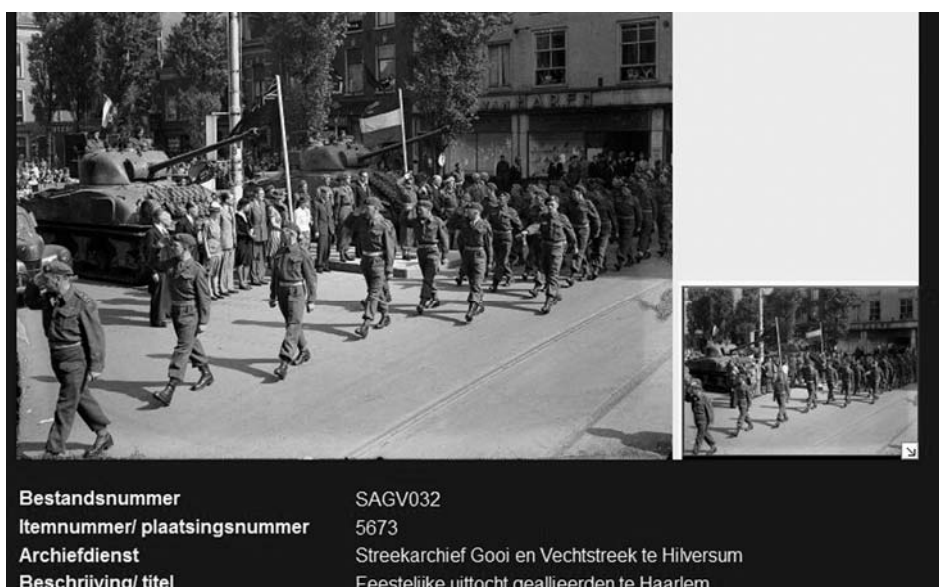
Het Streekarchief Gooi en Vechtstreek publiceert vanaf woensdag 21 december een grote hoeveelheid foto's op www.gooienvechthistorisch.nl. Op de website vond u tot voor kort vele beschrijvingen van foto's zonder het bijbehorende beeld. Nu zijn ze allemaal online te bekijken en kosteloos voor privégebruik te downloaden.

Het gaat om bijna 4.000 beelden van diverse plaatsen in het Gooi en de Vechtstreek maar vooral om foto's uit de collecties van de gemeente Hilversum, zoals van Publieke Werken, de Stedebouwkundige Dienst en het politiekorps. Die foto's laten zien waar de

gemeente zich zoal mee bezig hield. Zo vindt u foto's van huizenbouw, sloop, bestrating, aanleg van riolering, plantsoenen en parken, wantoestanden in huisvesting, veel straatbeelden, scholen en winkels. U kunt bijvoorbeeld de grootschalige afbraak van het Achterom en omgeving in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw volgen.

In totaal kunt u nu ruim 17.000 afbeeldingen uit de collecties van het Streekarchief op de website bewonderen.

www.gooienvechthistorisch.nl is de gezamenlijke website van de drie archiefdiensten in de regio.

OVERGENOMEN UIT DE DROST VAN APRIL 1969, NR. 13

Dorpsbelevenis

Op een stralend zonnige dag, zo'n 40 jaar geleden, stapte de heer – we zullen hem Jansen noemen – op zijn motor, een Harley Davidson, om een familiebezoek af te leggen in Zeist. Op de (Larense) Eemnesserweg gekomen kwam de motor op gang en snorde er lustig op los. De heer Frantsen, wonende aan de Laarderweg onder de gemeente Eemnes, eveneens profiterend van het mooie weer nam de gelegenheid waar zijn hond uit te laten. Op het ogenblik, dat de heer Jansen op de Laarderweg, op dat punt was aangekomen, beging de hond de onvoorzichtigheid zich voor het voorwiel van de motor te verplaatsen, met het noodlottige gevolg, dat het werd overreden. Met moeite kon de heer Jansen zijn motor in bedwang houden en een buiteling voorkomen.

De heer Frantsen droeg zijn arme viervoeter in zijn armen naar huis, hij had echter zo goed mogelijk het motornummer in zich opgenomen. De heer Frantsen, die zo op zijn trouwe metgezel gesteld was, was dan ook niet van plan dit ongeval voetstoots te aanvaarden. Er deed zich echter een moeilijkheid voor; dat het laatste cijfer van het nummerbord hem was ontgaan. Geen nood, er was hem in Laren een adres bekend, dat over een register beschikte, waarin deze nummers voorkwamen, dus toog hij diezelfde avond op weg naar het adres ter completering van het nummer.

De heer Jansen zat achter zijn bureau toen de heer Frantsen kwam binnenstappen. Een flits: 'daar heb je het ged...',

schoot door zijn hoofd. Na een wederzijdse hartelijke begroeting bood Jansen Frantsen een stoel aan.

Deze laatste stak direct van wal en vertelde Jansen het geval van het doodrijden van zijn hond, met de mededeling, dat hij er werk van wilde maken 'maar...' zo vertelde hij, 'ik heb het nummer opgenomen, doch het laatste cijfer ontbreekt'... of de heer Jansen voor hem even kon nagaan, wat het ontbrekende cijfer kon zijn.

Met alle genoegen voldeed Jansen aan dit verzoek en vond een gelijkend nummer van een persoon wonende in Haarlem. Met vriendelijke dank en het aanbieden van een sigaar vertrok de heer Frantsen.

Een paar dagen later verscheen de heer Frantsen weer op het kantoor bij de heer Jansen, dit maal met een brief van de Haarlemmer, die daarin verklaarde – over geen H.D. motor te beschikken, nimmer in Eemnes te zijn geweest, alsook geen hond te hebben overreden –. Weer sloeg de heer Jansen de klapper open en liet – Frantsen overtuigend – het nummer zien. Weer presenteerde de heer Frantsen gul een heerlijke sigaar en met een handdruk namen de heren afscheid.

De heer Frantsen schreef nu aan de ingezetene van Haarlem in wat krachtiger term, waarop hij geen antwoord meer ontving. En het commentaar van de heer Jansen? 'Aan het overrijden van de hond heb ik een paar lekkere sigaren overgehouden'.

Infrastructuur en ontwikkeling van Eemnes 1815-1940

DEEL 1: FIJNMAZIGE INFRASTRUCTUUR MET 'STEGEN' EN VOETPADEN

JAAP GROENEVELD

Op initiatief van de overkoepelende organisatie Landschap Erfgoed Utrecht is in het kader van de 'Leemtelijs geschiedschrijving provincie Utrecht' ¹ in 2009 het tweede project gestart:

Infrastructuur in de provincie Utrecht. Het beoogt in grote lijnen de volgende hoofdvraag te beantwoorden: Hoe ontwikkelde de infrastructuur in een gemeente zich en hoe beïnvloedde die de ontwikkeling van de gemeente, en omgekeerd? Ik heb op mij genomen die vraag voor Eemnes te beantwoorden.

Dit eerste deel zal gaan over de vraag hoe we de infrastructuur aantreffen in het begin van de 19^e eeuw, een structuur die overigens praktisch ongewijzigd is gebleven tot begin 20^e eeuw. Tevens wordt een blik in het verre verleden gegeven om de oorsprong van wat we aantreffen te beschrijven. De oudste gedetailleerde topografische kaarten uit het midden van de 19^e eeuw vormen de basis. Dit is aangevuld met gegevens uit andere bronnen en herinneringen van oude inwoners die zijn opgetekend door Henk van Hees². Voor de volledigheid worden ook enkele later ontstane doorgaande paadjes genoemd. Voor de duidelijkheid wordt hier en daar verwezen naar situaties in het heden of veranderingen in een recenter verleden.

Paden voor toegang tot landerijen zijn weggelaten.

In volgende delen zal worden ingegaan op de gevolgen van de ontwikkeling van de vervoerstechnologie (deel 2), de ontwikkeling van de bebouwing en Eemnesser economie (deel 3) en de overige maatschappelijke ontwikkelingen en conclusies (deel 4).

De geografie en structuur van Eemnes

Al naar gelang de ontwikkeling en verplaatsing van dorpskernen, ontstonden op de Gooise heiden door regelmatig gebruik als vanzelf bundels van paden en wegen, die soms ook weer verdwenen. In Eemnes werd echter het patroon van wegen en paden grotendeels bepaald door de dijken en de strokenverkaveling.

De Wakkerendijk vormt sinds begin 14^e eeuw de dominante hoofdas van Eemnes. Oude aanduidingen als *Wackers Wech*, *Wacker Dijck*, *Den Hoogen Dijk* en *Wakkerendijk* hebben elkaar opgevolgd. Tegenwoordig heet het noordelijke deel *Meentweg*, verwijzend naar de Gooise (Blaricumse) Meent ten noorden van Eemnes. De dijk bestond uit een oostelijk gedeelte dat ook wel onder de aanduiding *hooge weg* de zeewering vormde en een westelijk en lager deel dat de *neerweg* als rijweg vormde. Aan deze *neerweg* is ook wel gerefereerd als *heerweg*, dus een belangrijke doorgaande weg.

Haaks op deze hoofdas ontstond de strokenverkaveling, die zijn oorsprong vindt bij Eembrugge in de zuidoosthoek van de gemeente (Kaart 1). Ter Eem aan de overkant van de Eem was de bakermat van Eemnes. Eembrugge hoort echter sinds 1811 bij de gemeente Baarn en het ligt als een enclave in de gemeente Eemnes. Door verhuizing van boerderijen in de periode 1350-1450 naar hoger gelegen gronden achter de Wakkerendijk is de enkelzijdige lintbebouwing ontstaan. Die kenmerkt tot vandaag toe Eemnes en vormde tot omstreeks 1880 bijna de enige bebouwing. De kaart van Kuyper uit 1865 (Kaart 1) laat dit mooi zien. Er waren slechts zeer beperkte kernvormingen bij de beide oude dorpskerken.

Erfstroken

De stroken land, die bij een boerderij hoorden, worden 'erfstroken' genoemd. Zie bijvoorbeeld de Kaarten 2 en 5 voor deze strokenverkaveling. Over de hele lengte hebben deze erven namen van voormalige eigenaren. Deze namen zijn eind 16^e eeuw bevroren in een belastingenkohier op het 'oude schildgeld'.³ Ze lopen vanaf de Eem tot aan de Gooiergracht en ze zijn bij vererving nog vaak in de lengte opgedeeld. De akkerlanden lagen aan de westzijde op de hogere gronden van de Zuidpolder te Veen en het zuidelijkste deel van de Noordpolder te Veen. De landerijen tussen de Zomerdijk en de Wakkerendijk werden gebruikt om melkvee te weiden, die tussen de Eem en Zomerdijk waren de nattere hooilanden of 'maatlanden'.

Een bijzondere erfstrook is de zogenaamde *Zuidwend* (Kaart 3). Deze strook ligt tussen de Laarderweg en de Eemnesser Vaart en de virtuele verlengden daarvan

aan weerszijden van de Wakkerendijk. De naam Zuidwend is een verbastering van 'zijdwende', wat zoveel betekent als een zijwaartse waterkering dwars op een rivier. Recente inzichten van historisch geografen⁴ tonen aan dat deze zijdwende een aanvankelijk onontgonnen strook grond was die door het niet ontginnen hoger bleef en daardoor diende als een natuurlijke waterkering voor het water uit de Zuiderzee. Deze strook grond was vóór de Reformatie eigendom van de parochies van Binnendijk en Buitendijk⁵, nadien van de gereformeerde, c.q. hervormde kerken⁶. Het was daarom ook een 'kerken erf' met 'kerkelanden'. In 1651 is na het gereedkomen van de nieuwe sluis in de Zomerdijk de Zuidwend afgegraven⁷ en verkaveld om inkomsten te genereren voor de diaconie van de hervormde gemeenten.

De zuidwesthoek, *Heidehoek*, met schrale zandgrond was nog tot in de 18^e eeuw woeste grond met heide en zandduinen, in de 17^e eeuw *De Hel* genaamd. Er stonden enkele schaapskooien, vermoedelijk in verband met het schapenweiden op de Gooise heide.⁸ Op kaarten uit die tijd loopt er oostelijk nog een weg omheen (Kaart 2), die in de 18^e eeuw is verdwenen na ontginning in hetzelfde stramien van erfstroken. In de noordwesthoek is een stuk drassig land overgebleven dat met bos begroeid is geraakt, de *Valse Bosjes* genaamd.

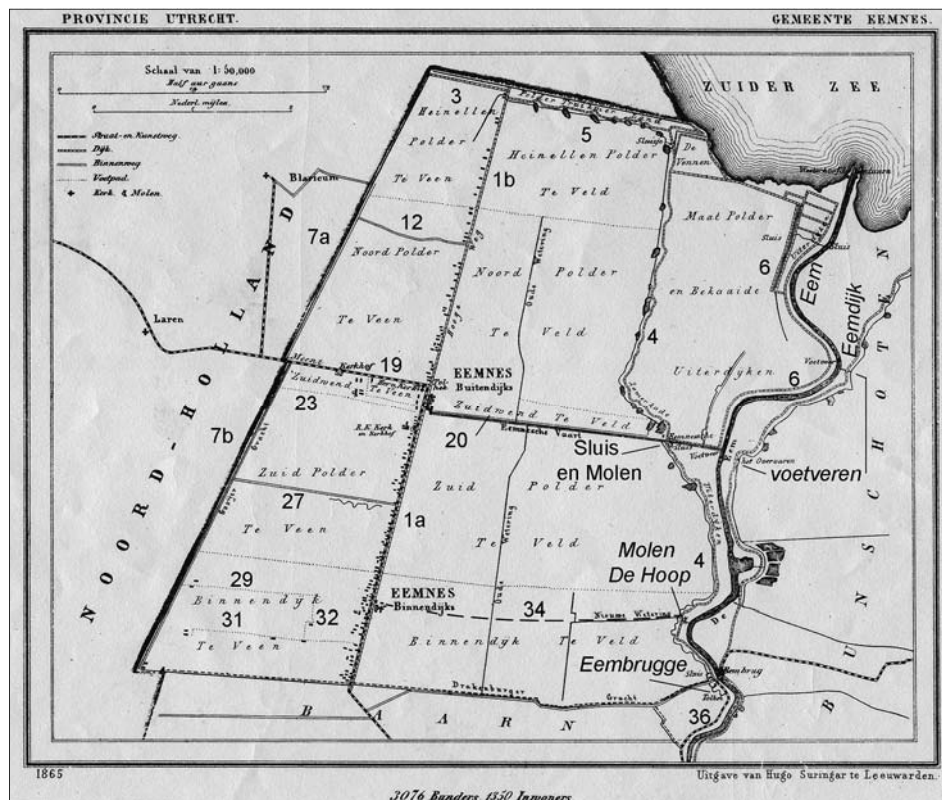
Tot aan de ruilverkaveling 1938-1945 en het begin van de aanleg van de eerste wegen in de Noordpolder te Veld in 1935 waren in de polders aan de oostkant van de Wakkerendijk geen wegen, behalve de Vaartsteeg en enkele voetpaden. Boeren die hun hooilanden bij de Eem via het voorliggende land van anderen moesten bereiken, hadden daar recht van overpad vanaf Sint Jan (24 juni). Dit recht was al geregeld in 1569. Voor een completer beeld van de geschiedenis van Eemnes wordt verwezen naar de *Historische Canon van Eemnes*.

Verbindingen over dijken en kades

In het vervolg hebben alle behandelde paden en wegen een nummer dat op de kaarten is aangegeven en in tekst tussen haken als (...). Kaart 1 geeft een overzicht voor dit gedeelte, maar in voorkomende gevallen wordt ook verwezen naar volgende kaarten.

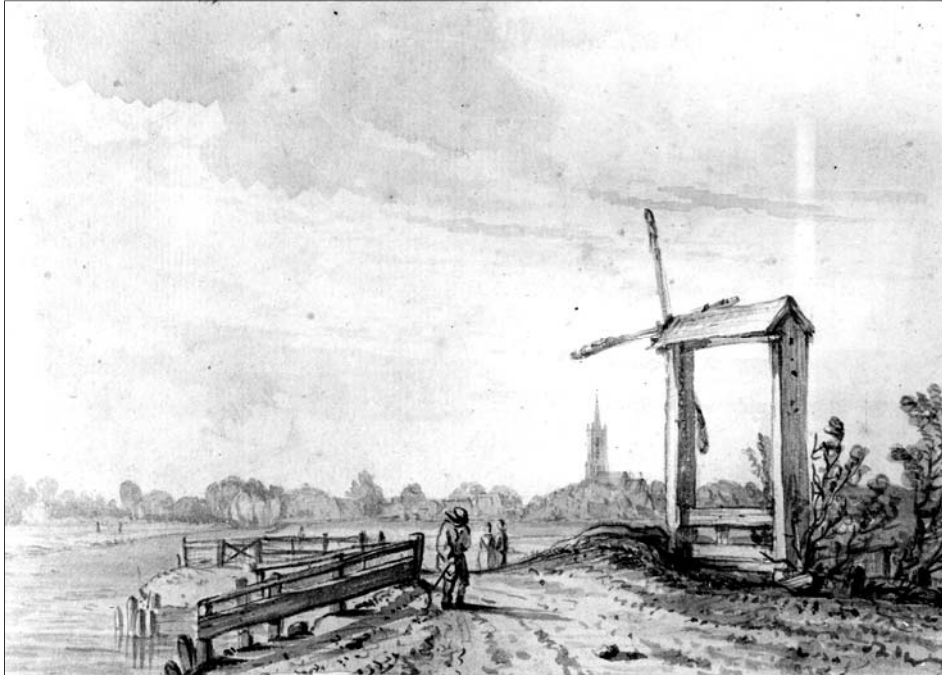
De *Wakkerendijk (1a)* / *Meentweg (1b)* en de *Huyser Wech*⁹ of *Gooische Weg*¹⁰ (2) (zie Kaart 3, *Gooijer Weg*) over of langs de *Veendijk (3)* waren al vanaf eind 16^e eeuw een alternatieve route in de verkeersas Duitsland-Amersfoort-Amsterdam. Deze as werd van belang door de groei van Amsterdam ten koste van de Vlaamse

Kaart 1: Gemeente Eemnes, uit J. Kuyper, *Gemeentatlas van Nederland, 1865-1870*, Leeuwarden. Aanvullingen door auteur.

havensteden sinds omstreeks 1600. In de enquête van 1815¹¹ wordt de weg genoemd als de verbinding van Eemnes met Huizen. Deze weg over de dijk was in principe een kleiweg die jaarlijks voor 1 juni, wanneer de klei nog te egaliseren was, onderhouden moest worden onder toezicht van het dorpsbestuur en het waterschap.¹² Toen in 1817 de Wakkerendijk en Laarderweg (19) werden bestraat als *Straatweg van Naarden op Amersfoort – of Rijksweg der eerste klasse, no. 1* – ontstond hierlangs de hoofdverkeersader door Eemnes met een tol op de hoek Laarderweg /Wakkerendijk.¹³ In 1859 zou begonnen worden met het bestraten van de Meentweg.¹⁴

Jacobus Versteegh (1735-1819), 'Gezicht op een schut, met Eemnes op de achtergrond', omstreeks 1770. Vermoedelijk was de Vaartsteeg, die hier is afgebeeld, niet anders in de 19^e eeuw (coll. J.V.M. Out).

De *Zomerdijk* (4) dicht bij de Eem vormde ook een route van Eembrugge naar Huizen. Hij heeft een vervolg in de *Meentdijk* (5), die aansluit op de *Veendijk*. Zowel de *Zomerdijk* als de *Meentdijk* worden gekenmerkt door de vele zichtbare resultaten van dijkdoorbraken, de zogenaamde 'waaïen' – uitgespoelde doorbraakkolken – en de omleiding van de dijk er buiten omheen. De dijk dateert van voor 1435. Hij was alleen geschikt voor doorgaand voetverkeer. De overbrugging bij de sluis in de Eemnesser Vaart vormde een obstakel voor wagens. In 1935 werd de *Zomerdijk* in de Noordpolder gedeeltelijk 3 m breed bestraat.

De *Uiterdijkse kade* (6) vormde een verbinding tussen het voetveer tegenover Eemdijk, zodat dit een korte voetverbinding langs de kust tussen Huizen en Spakenburg vormde. Ook was de polder Uiterdijken (nu Raboes) te bereiken. Dit voetveer stond via de kade ook in verbinding met de *Vaartsteeg* (20).

De *Baarnsche Dijk* (36) ligt in wezen als verlengde van de *Zomerdijk* in de uiterste

Het zandpad Goyergracht-Zuid in Eemnes (coll. E. Wortel, Laren). Dit geeft een beeld van een zandpad met een karrenspoor. Het kon erger.

zuidoosthoek van Eemnes. Deze vormde de eeuwenoude wegverbinding via de Baarnse buurtschap Zandvoort over de oude Eembrug naar Hoogland en Bunschoten. Het stukje weg in de uiterste zuidoosthoek van Eemnes werd in 1827, als tweede straatweg in de gemeente, onderdeel van de straatweg van de Eembrug naar de kruising van de Soestdijkerstraatweg met de Amsterdamsestraatweg te Baarn.¹⁵

Zandweg langs de Gooiergracht

De zandweg parallel aan de provinciegrens, die globaal sinds 1356 bestaat, heet sinds 1930 *Goyergracht-Noord (7a)* en *-Zuid (7b)*.¹⁶ Alleen in het uiterste noorden kan gesproken worden van een kade. De brede sloot die in 1536 werd gegraven en *Gooiergracht* wordt genoemd, vormde een duidelijke grensmarkering, maar diende ook de afwatering voor overtollig water uit het Gooi. Ernaast liep sindsdien een pad of karrenspoor aan de Eemnesser zijde dat eigendom was van de aanlig-

gende Eemnesser grondeigenaren. Zij moesten het onderhouden totdat in 1901 het Waterschap Eemnes het pad overnam.¹⁷ Het diende vooral het agrarische verkeer om landerijen in andere erfstroken te kunnen bereiken, ook door Gooise eigenaren of huurders. Via een beperkt aantal bruggen of dammen met heul bestonden verbindingen met (heide)zandwegen in Laren en Blaricum en via erven in Eemnes met de Wakkerendijk en Meentweg. In de Heidehoek wijkt het pad *Goyergracht-Zuid* (7c) van de grensscheiding naar het oosten af. Dit gedeelte was ook van belang als verbinding tussen Laren en De Vuursche en verder naar Utrecht.

Oost-westverbindingen in de Noordpolders

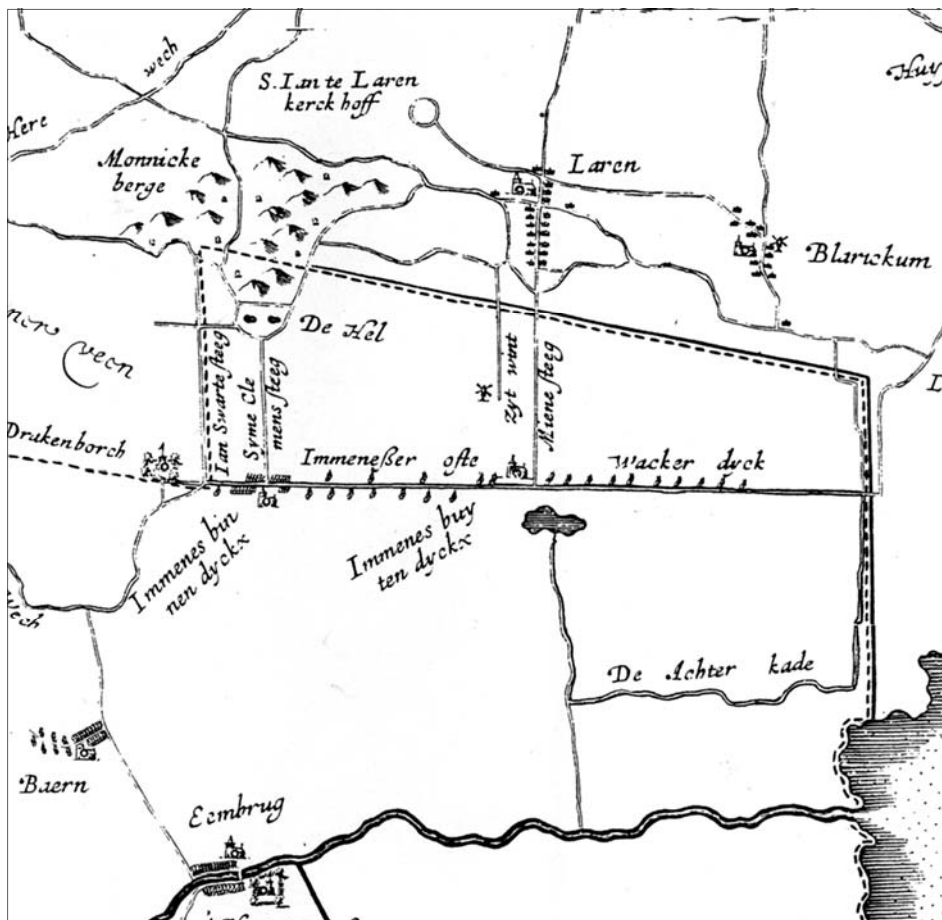
Parallel aan en op de betreffende erven ontstonden een aantal dwarsverbindingen tussen de Wakkerendijk/Meentweg en de Gooiergracht, respectievelijk Zomerdijk. Ze speelden meestal een ondergeschikte rol, blijkend uit de toevoeging 'steeg' (= smalle weg of pad), maar waren niettemin van belang voor verkeer met de omgeving of oost-west gericht doorgaand voetgangersverkeer. We lopen ze globaal van noord naar zuid langs. Een probleem leverde de kaart van Kuyper, die altijd op de voorzijde van dit tijdschrift prijkt (ook Kaart 1). Fijne stippellijntjes geven in een paar gevallen een (voet)pad aan, zoals aantoonbaar naar de molen en een aantal boerderijen in Binnendijk te Veen. Voor een aantal was deze verklaring niet houdbaar, want op andere kaarten was geen corresponderend bewijs te vinden, behalve dat Kuyper op dezelfde wijze de grens lijkt te hebben aangegeven van de verschillende polders: Heinellen Polder, Noord Polder, Zuidwend, Zuid Polder en Binnendijk, zowel Te Veld als Te Veen.¹⁸ Een schouwpad of een zeer globale weergave zijn daarom de enig denkbare verklaringen. Zie Kaart 3 voor dit gedeelte.

Particuliere wegen over de Noordpolders¹⁹ te Veen

In de Noordpolders te Veen lagen drie particuliere zandwegen, waarvan de middelste de tand des tijds zou overleven, hoewel hij in de kaartbeelden rond 1900 soms niet voorkwam.

Over het Jan Bennings Midden Erf, midden tussen Meentweg 111 en 113, liep *het pad over het Slot Veen* (8). Het kwam uit bij de brug over de Gooiergracht in het verlengde van de *Slotlaan* (9) te Blaricum, waar ook een pad aantakte richting Huizen, dat in 1873 ook *Huizer weg* (10) werd genoemd. Het vormde een verkorting van de route naar Huizen. Volgens overlevering zou het pad gebruikt worden voor bezoek van Eemnesers aan de katholieke kerk te Blaricum en men 'liep over het

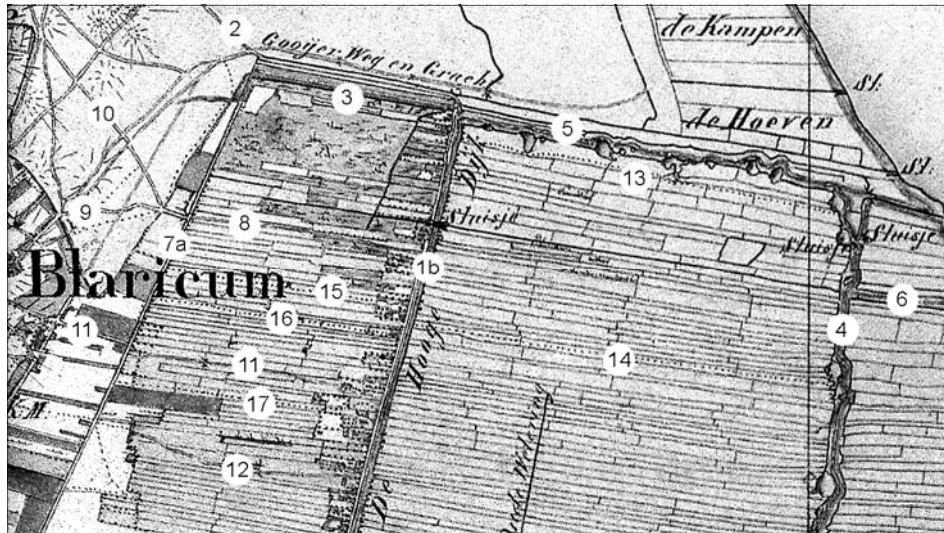
Kaart 2: Fragment betreffende Eemnes uit de kaart van Jacob Aertz Colom uit 1639. Deze toont de 17^e-eeuwse hoofdroutes door Eemnes en de woeste heidehoek, die destijds De Hel werd genoemd. Zie ook het pad naar de molen.

Slot Veen naar Blaricum'.²⁰ 'Slot' verwijst naar het Slot Ruysdael, dat in de Bouwenen vlakbij de grens met Eemnes heeft gestaan. Het pad is midden 20e eeuw in onbruik geraakt en verdwenen.

De tweede zandweg is *Stachouwerweg* (11) in het verlengde van de gelijknamige weg te Blaricum. In 1917 liet de toenmalige eigenaar de weg bestraten ter breedte van 'één wagen' (2,7 m) en de pachter op de boerderij Meentweg 99 stelde hij aan

Kaart 3: Fragment van de Militaire Topografische Kaart 1:25.000 (MTK) van 1847, waarop afgebeeld een relevant deel van de Noordpolders te Veen en te Veld (coll. Nationaal Archief).

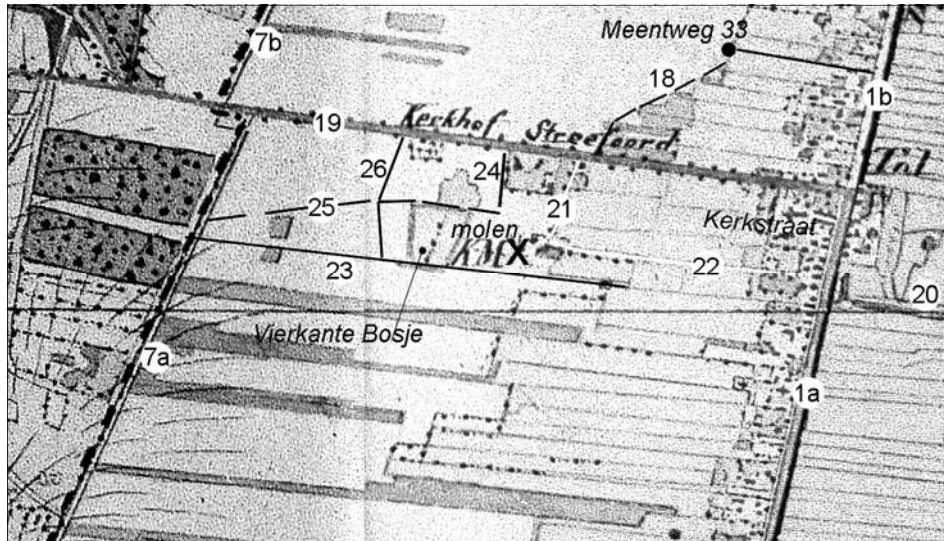
als tolgaarder. Hij diende vooral lokaal agrarisch vervoer, o.a. van Blaricumse boeren die grond gebruikten in Eemnes, maar het betrekkelijke belang voor de relatie met het haventje van Eemnes moet niet uitgevlakt worden. In het concept van de legger op de wegen van 1942 werd hij nog *Rigtersweg* genoemd, naar de eigenaar van het land. Hij werd echter uit de definitieve legger geschrapt op verzoek van de eigenaar, die daardoor niet tot onderhoud kon worden verplicht. De weg was in 1973 in zeer slechte staat door de drassige ondergrond. Rijkswaterstaat, die grond nodig had voor de aanleg van rijksweg A27, nam de weg over waarna de laatste tol in wijde omgeving (!) werd opgeheven.²¹ De weg is daarna vernieuwd en vormt nu middels een viaduct nog steeds een verbinding met Blaricum.

Dan lag er ten zuiden van Meentweg 85 de *zandweg over Willem Janne Erf* (12), die als enige op de kaart van Kuyper uit 1865 staat aangegeven. Aanvankelijk boog hij af naar het Gijs Ebben Erf (achter Meentweg 87) en sloot aan op een voetpad door de Bouwvenen te Blaricum. In 1908 liep hij rechtdoor. Deze zandweg is ook midden 20^e eeuw verdwenen.

Voetpaden in de Noordpolders

In de Noordpolders te Veld en te Veen lagen vijf oude voetpaden, waarvan drie

Kaart 4: Fragment van de MTK van 1847, waarop afgebeeld in het bijzonder de Zuidwend te Veen en een stukje Noordpolder te Veld (coll. Nationaal Archief).

(13, 14 en 16) op de topografische kaarten tot en met 1924 worden aangegeven, de derde (15) en de vijfde (17) alleen op die van 1849.

De eerste twee voetpaden lagen tussen de Meentweg en Zomerdijk en ze kwamen opmerkelijk genoeg uit bij waterkeringen. Ze zullen verband houden met het controleren van waterhuishouding in de Heinellenpolder te Veld (ten noorden van Meentweg 103). Het eerste voetpad (13) liep over de zuidrand van Tijenvrouwe Erf en dan verder over de noordrand van Breelands Erf bij de laatste waai in de Zomerdijk. Ten zuiden daarvan lag het Heinellensluisje, een overkluisde uitwateringssluis in de Zomerdijk.

Meer naar het zuiden lag in *Ruijgen Erf*, halverwege tegenover Meentweg 105 en 107, het tweede voetpad (14) dat uitkwam bij een verlaat. Deze paden, die via dammen de wetering langs de Zomerdijk overstaken, maakten ook ander voetverkeer mogelijk. Bijvoorbeeld konden boeren zo buiten de hooitijd hun hooilanden in de Maatpolder bezoeken zonder over het land van anderen te gaan.

Het tweede pad correspondeerde op de topografische kaart van 1849 nog met twee voetpaden tussen Meentweg en Gooiergracht: die over het *Cuijptjes of Willems Erf* (15) (ten noorden van Meentweg nr. 107) en die over het *Walinx Erf* (16)

(huisnr. 105). De eerste hiervan werd op nieuwere kaarten niet meer vermeld; een weinig zinvolle doublure. Verder naar het zuiden lag een voetpad over het *Mijns Evertsen Erf* (17) (huisnr. 95) dat alleen op de kaart van 1849 werd vermeld. Het lag erg dicht bij de *Rigtersweg*, c.q. *Stachouwerweg* (11), waardoor het ook overbodig was. De voetpaden in de Noordpolder te Veen hadden volgens de kaarten geen corresponderende verbindingen over de Gooiergracht.

In 1906 werd de achteraf gelegen boerderij van Lumen Eek gebouwd, Meentweg 33 (zie Kaart 4 voor het vervolg). Sindsdien ontstond vanaf zijn erf het zuidwestelijk lopende *Sneepaadje* (18) langs een aantal bosjes, dat uitkwam bij het begin van de huidige Hasselaarlaan. Het stond aangegeven op topografische kaarten sinds 1932, maar het kwam niet voor in de legger van 1942 hoewel het nog lang daarna heeft bestaan. Als de akkers waren geploegd werd het opnieuw ingelopen. Het werd gebruikt om vanaf de Meentweg een hoek af te snijden.²²

Wegen en paden op de Zuidwend

De hoofdadere op de Zuidwend

De *Laarderweg* (19) had als voorloper de *Mene, Miene of Minne Steeg*, tenslotte *Meentsteeg*, op de noordrand van de Zuidwend. Het is sinds het ontstaan van Eemnes-Buiten de centrale oost-west hoofdverbinding met Laren en het Gooi. De weg dankte zijn oude naam aan de 'gemene grond' waarop hij lag. Het kerkbestuur was verantwoordelijk voor het onderhoud tot de aanleg van de straatweg Naarden-Amersfoort in 1817. Deze *Minne Steeg* en de zuidelijker *Rijweg of Crommelin Steeg* (27) over de buitenplaats Eemlust waren in de enquête van 1815 de twee hoofdverbindingen met Laren; 14 voet breed (ca. 4,40 m) en 'des zomers zandig en des winters slijkerig'. Beide waren in 1816 alternatieven voor de beoogde kortste route tussen Crailoo en het einde van de Wakkerendijk bij Groeneveld, zoals nu ongeveer rijksweg A1 loopt. De *Minne Steeg* vormde de verbinding tussen de Eemnesser haven en Laren, waar Larense weverijen hun producten via deze haven lieten vervoeren. Omgekeerd werden bijvoorbeeld bouwmaterialen en brandstoffen van de haven hierlangs naar Laren vervoerd. Uiteindelijk is door samenwerkende belangen van de Larense fabrikanten en het gemeentebestuur van Eemnes in 1817 de straatweg hierlangs gelegd.²³

De Eemnesser Vaart, die ooit als wetering was gegraven, maar sinds 1589 was verbreed tot vaart om Eemnes-Buiten met de Eem te verbinden, vormde een belangrijke verbinding voor grote ladingen.²⁴ De haven was ook van betekenis voor de om-

liggende Gooise dorpen. De *Vaartsteeg* (20) aan de noordkant ernaast diende als jaagpad, maar vormde ook een verbinding met de voetveren naar Eemdijk. Aan het einde van de Eemnesser Buitenvaart was het voetveer *Het Overvaren* (Kaart 1) dat tot ca. 1920 zou zijn gebruikt en dat al eeuwenoude rechten had. In de legger van 1942 wordt vanaf de sluis het voetpad met klaphekjes tot dat punt genoemd. Sinds 1750 was er ook een voetveer tegenover het haventje van Eemdijk. Bunschoter boeren gebruikten ook land in de Eemnesser polders. Veerbaas Varenkamp bij Eemdijk zette hen ook al voor 1933 over met hun wagens tot hij toen het veer ombouwde tot een pontveer. Pas in 1952 ontstond het huidige veer aan het eind van de Wiggertsweg.²⁵

Overige wegen en paden op de Zuidwend

De *Kerkstraat* vormde de toegang tot de kerk vanaf de Wakkerendijk. Hij fungeerde als marktplein en als centrum van Eemnes-Buiten. Er woonden ambachtslieden en kooplieden/schippers. Het rechthuis annex herberg, de Lindenboom, stond er praktisch tegenover aan de Wakkerendijk. Tot 1871 was de straat eigendom van de kerk, waarna hij overging naar de gemeente op voorwaarde dat hij door het gemeentebestuur werd bestraat met IJsselklinkers; de vierde bestrate weg in Eemnes.²⁶

De *Molenweg* (21) komt voor het eerst voor op de kaart van Ketelaar uit 1769, maar is vermoedelijk ouder. Deze vrije verbinding heeft uiteindelijk de beide volgende overbodig gemaakt.

Het Passenpad (22) ligt nog in de herinnering van oude Eemnessers. Het begon op de 'dam' (inrit) van Wakkerendijk 26 en ging langs de leerlooierij van Van der Wardt. Het pad was genoemd naar de familie Pas, die enige generaties de koren-molen bezat.²⁷ Het eerste deel was een erfdienstbaarheid, terwijl er verderop naar de molen kadastraal aparte stroken bekend waren. Eén van de eigenaren heeft regelmatig de toegang geblokkeerd, wat hij na bewijs van het recht van overpad, weer moest opgeven.

Het *Molen of Smokkel Padt* (23) volgens de kaart van Ketelaar van 1769 is intrigerend. Al op 17e-eeuwse kaarten blijkt dat er een verbinding parallel aan de Laarderweg was langs de korenmolen van Eemnes, waar nu Beukeboom Partijenhandel is. Hoewel hij op de oudste kaartbeelden eerst aangegeven wordt tussen de molen en de Gooiergracht, met vertakkingen naar verschillende delen van Laren, komt hij vanaf 1670 geheel tussen de Wakkerendijk en de Gooiergracht in beeld. Sinck noemt hem in 1619 '*die smal pad*', maar vanaf 1670 wordt het *Sydt Wint*, een verwarring met de naam van de erfstrook Zuidwend. Ik heb getwijfeld of hij in

De driesprong Laarderweg (links), Wakkerendijk (voor) en Meentweg (achter) omstreeks 1910 (coll. Historische Kring Eemnes). Rechts – niet links – staat het tolhuis voor de Straatweg Naarden-Amersfoort. De tolbaas pachtte ook de tol van de Meentweg.

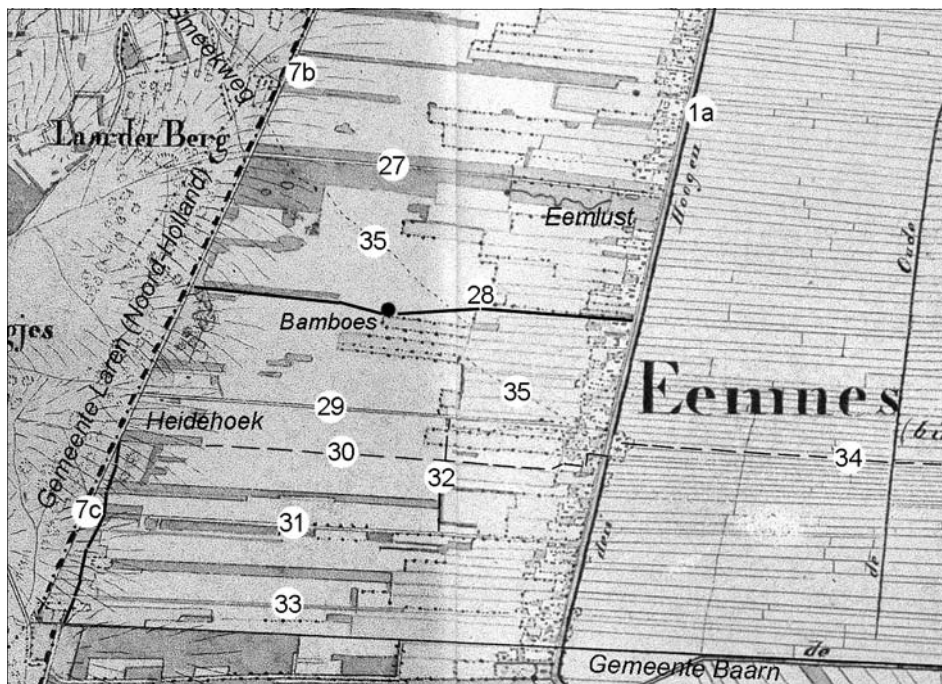

het verlengde liep van het *Passenpad* of toch zuidelijker. De doorslag voor het laatste gaf dat er een smalle erfstrook op de kadastrale minuutplan van 1832 stond²⁸, dat deze strak ten zuiden van het Vierkante Bosje liep en door een klein westelijk gelegen bosje, om tenslotte tegenover een open doorgang in een Larens bosperceel uit te komen (zie Kaart 4). Of het pad ooit helemaal recht doorliep naar de Wakkerendijk of een dwarsverbinding naar het *Passenpad* had is niet zeker. 17^e-eeuwse kaarten suggereren het eerste. Het is waarschijnlijk dat het eind naar de Wakkerendijk onbruikbaar werd toen in 1702 de dijk doorbrak op de zuidgrens van de Zuidwend en er een grote waai ontstond, die nog lang heeft bestaan.²⁹ In verband met *Smokkel Padt* moet men zich realiseren dat Holland en Utrecht tot de Franse tijd onafhankelijke staten waren, weliswaar binnen de (federale) Republiek der Verenigde Nederlanden, maar dat er verschillende belastingen werden geheven op allerlei goederen. Dit nodigde uit om op slinkse wijze via achterweggetjes, zoals dit pad er één is geweest, goederen de grens over te brengen.

Dan resten voor de volledigheid van het beeld ten aanzien van voetpaden nog enkele *paden door de Kerkelanden*, die worden genoemd in de legger van 1942, die niet op oudere kaarten zijn aangetroffen. Merkwaardig hierbij was dat de *Streef-*

[Krt5 Eemnes-Zuid-1847-Veen-nr]

Kaart 5: Fragment van de MTK van 1847, waarop afgebeeld in het bijzonder een relevant deel van de Zuidpolder te Veen (coll. Nationaal Archief).

oordlaan (24) wel als straatnaam bekend was sinds 1930 (er stonden huizen aan), maar niet voorkwam in de legger. Het *Voetpad door de Kerkelanden* (25) – met klaphekjes – liep vanaf de huidige driesprong in de Streefoordlaan langs de noordkant van het Vierkante Bosje en dan scheef door de akkers naar een punt waar eerder het *Smokkelpad* uitkwam. De landeigenaren hadden onderhoudsplicht. Het kruiste aan de westzijde van de Algemene Begraafplaats de *Weg door de Kerkelanden* (26). Deze gaf toegang tot de akkers ten zuiden en ten westen van de begraafplaats.³⁰ Het eerste stuk is nog als onooglijk paadje gebruikt tot in de jaren '50, het tweede stuk door de akkers moet al snel na 1942 zijn verdwenen.³¹ Het gaf de akkerbouwers meer last dan het nut had voor de voetgangers. Langs het voetpad sneden vermoedelijk bewoners aan de *Meentweg* (1b) komend via het *Sneepaadje* (18) en een deel van de *Wakkerendijk* (1a) via het *Passenpad* (22) tijdrovende hoeken af op weg van en naar zuidelijke delen van Laren of zelfs Hilversum.

Paden en stegen over de Zuidpolders³² te Veen

Over de in 1835 verdwenen aanzienlijke buitenplaats Eemlust, die eigendom was van de Haarlemse familie Crommelin, liep een weg die op de kaart van Ketelaar uit 1769 wordt genoemd: *Rijweg of Crommelinsteeg* (27). In 1815 werd hij als hoofdweg op Laren beschouwd. De *Rijweg* mocht na de aanleg van de straatweg in 1817 niet meer als sluiproute worden gebruikt en moest afgeboomd worden.³³ Er mochten geen 'bijwegen' zijn, sluiproutes om de tolleren heen die de tolheffing zouden benadelen. De buitenplaats werd in 1832 verlaten, geveild en voor afbraak verkocht.³⁴ Bij de Gooiergracht was er verbinding naar Laren-Zevenend en een naar Hilversum via de Eemnesserweg op de Westerheide. Het pad is nog in gebruik geweest tot in de jaren 1930 en werd toen *Eemlusterpad* genoemd. Het begon tussen Wakkerendijk 128 en 130.

De *Seldenrijkweg* (28) is een overgebleven particuliere weg naar de achteraf gelegen boerderij Bamboes. Hij liep daarna nog door naar de Gooiergracht, maar er was in 1900 geen duidelijke verbinding met het padenstelsel op de heide, afgezien van een voetpad naar Laren en een doodlopende zandweg, vermoedelijk een zandafgraving. Eemnessers mochten sinds 1743 in deze omgeving bij de verstuivende Witte Bergen zand halen.³⁵ In de jaren 1930 is achter Bamboes op Eemnesser gebied de boomkwekerij 'Gooi- & Eemlust' ontstaan. De iets naar het noorden verschoven *Beukenlaan* – nu *Beechlane* op het terrein van de daar gevestigde golfclub – vormde nog lang als 'eigen weg' een verbinding naar 't Bluk. In de legger van 1942 werd hij nog in concept opgevoerd, maar bij afronding in rood doorgesloot als vervallen. Hij was toen bij de Gooiergracht afgesloten met een boom. Nog tot in de jaren 1970 kon men erover fietsen, maar na de aanleg van rijksweg A27 rond 1975 is de verbinding verbroken en nieuwe eigenaren van de boerderij verboden de toegang.

Op de noordrand van het Niesje Jans Erf, juist ten noorden van Wakkerendijk 196, liep een weg die al in 1619 voorkomt als *Meijns Clemens Steech*, tien jaar later als *Sijme Clemens Steech* (Kaart 2). In 1647 en daarna was het *Biersteeg*.³⁶ Hij sluit vanaf de Gooiergracht aan op heidepaden naar Laren (Lage Vuurscheweg, Zevenenderdrift) en Hilversum (Eemnesserweg). In 1815 wordt deze weg van 8 voeten breed (ca. 1,9 m) als hoofdverbinding met Hilversum genoemd, met dezelfde problemen als bij de Laarderweg. Opvallend is dat in Hilversum een straatje bestaat dat sinds 1876 ook *Biersteeg* heet, daarvoor *Brugsteeg*. Pelgrim vermoedt dat die is genoemd naar een daar gevestigde bierbrouwer.³⁷ Van der Voort ontdekte dat de Hilversumse 'steeg' pas sinds 1802 bestaat en er de 'bierstekerij' in verband

met de accijnzen was gevestigd.³⁸ Het pad lag min of meer in het verlengde van de (Hilversumse) Eemnesserweg. Mogelijk werd hierlangs bier aangevoerd – of gesmokkeld – naar de herberg het Roode Kruis in Eemnes-Binnen, praktisch tegenover de Biersteeg. Op de kaart van Kuyper (Kaart 1) is hij nog als voetpad aangegeven, maar 1/3 deel bij de Wakkerendijk was al vervallen. In de legger van 1898 was het pad niet opgenomen, evenmin het deel oostelijk van Rijksweg 1 in 1942. De naam *Biersteeg* voor het nog bestaande restant ten westen van de rijksweg is op verzoek van enkele nieuwe bewoners in 1935 veranderd in *Heidelaan*.³⁹ Tegenover de Pieterskerk of 'het Dikke Torentje' ligt de zogenaamde *Schooldam*, die zijn naam ontleent aan de oude dorpsschool met kosterswoning, Wakkerendijk 220/224. Hier begon het *Voetpad door de Armenakkers* (30) dat alleen in de legger van 1942 is gevonden. Het pad liep even verderop voor het huis Wakkerendijk 218 naar links en dan weer naar rechts om verder te gaan over de zogenaamde Armenakkers, die door de diaconie werden verhuurd ten behoeve van de armen. Aan het eind bij Rijksweg 1 was een draaihek. Dit pad is blijkbaar de vervanger van de Biersteeg.

De voorganger van de *Eikenlaan* (31) lag halverwege Wakkerendijk 248/250 en 252/254, langs de noordrand van Muijlwijken Erf, ongeveer op de plek van de huidige *Eikenlaan*. De verbinding is eveneens in 1929 verbroken door de aanleg van Rijksweg 1. Aan het pad lagen in 1832⁴⁰ en ook nog op de kaart van Kuyper uit 1865 (Kaart 1) ongeveer halverwege een huis en een schaapskooi. Het voetpad volgens Kuyper (32) van daar noordwaarts naar de Biersteeg langs een boswal⁴¹ was heel goed mogelijk. Het verschafte vooral de toegang tot achteraf gelegen boerderijen. Het had net als de Seldenrijkweg geen doorgaande functie van belang, hoewel er een verbinding was met het pad Goyergracht-Zuid, maar volgens de kaarten geen met de heidepaden richting Hilversum. Toegang tot de heide om schapen te weiden, zoals eerder genoemd, ligt echter wel voor de hand gezien de schaapskooi.

Net zo'n zandweg (33) moet over een smalle kadastrale strook over de zuidrand van Eergats Erf (Wakkerendijk 270, nu laatste huis) hebben gelopen. Hij stond nog aangegeven op de kaart van Ketelaar uit 1769, maar in 1847 was het oostelijke deel voor 2/3 beplant als bosperceel.

Het *voetpad langs de Opgaande Wetering* (34) (op Kaart 1 *Nieuwe Wetering*) werd alleen aangetroffen op de topografische kaarten van 1873 t/m 1924. Het was het enige voetpad in de Zuidpolders te Veld. Het ging naar watermolen De Hoop, nu gemaal Tydeman, en uitwateringssluis 'de Kleine Sluis'. Het vormde ook de verbinding met de nabij gelegen 'Terp van Bethlehem', genoemd naar de daar wo-

nende boer, maar ook was het een verkorting in de route van Eembrugge via Eemnes-Binnen en het *Smeekpaadje* (35) naar Laren en verder. Mevrouw Eek-van Bethlehem liep in haar jeugd echter via *Zomerdijk* (4) en *Vaartsteeg* (20) van de terp naar school in Eemnes-Buiten.

Smeekpaadje, oudst bekende pad door Eemnes

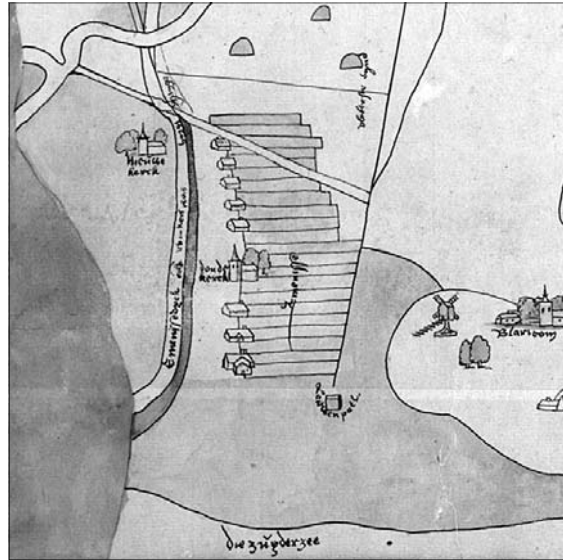
Schuin door de verkaveling en niet passend in de volgorde van noord naar zuid liep het *Smeekpaadje* (35). De oudste kaarten van de omgeving, het duidelijkst op de kaart van Domisz en/of Van Schaick uit ca. 1539 (Kaart 6), tonen een pad of weg hiermee overeenkomend, zowel in de Zuidpolder te Veen als die te Veld. Hij komt in Baarn uit bij de 'Kromme Elleboog', die rond de 'Santvoorder of Eemnesser Molen' liep, en de splitsing van de Zandvoorderweg en de Eemnesserweg aldaar. Het verloop komt globaal overeen met de huidige Diepenbrocklaan te Baarn. Dekker en Mijnsen-Dutilh schrijven erover⁴² en halen daarbij een tekst uit 1390 aan: *den ouden weghe die nu laetste verleyt is*.⁴³ Dit pad vormde een rechtstreekse verbinding tussen de dorpskern van Baarn en de huidige kern van Laren over de Smeekweg en verder, precies langs de Pieterskerk van Eemnes-Binnen. Het pad door de Zuidpolder te Veld is mogelijk nog als voetpad gebleven tot in de 16^e of 17^e eeuw, maar zal later vervallen zijn.

Tot ver in de jaren 1930 is echter het voetpad door de polders Te Veen nog gebruikt. Het begon op de Biersteeg, vlak bij de Wakkerendijk en liep toe op de Smeekweg te Laren. Boeren waren verplicht overpad te verlenen en klaphekjes of overstappen te handhaven. Het werd *Smeekpaadje* genoemd. Willem Sukel uit Soest liep hier eind 19^e eeuw wekelijks een paar maal langs om naar zijn werk in Weesp te gaan!⁴⁴ Sinds 1885 is het stuk tussen de Biersteeg en Seldenrijkweg en sinds 1928 de rest van het pad op de topografische kaarten vervallen.

Rodenburg constateert in 1938 dat het gedeelte tussen de Seldenrijkweg en de Smeekweg in Laren nog bestaat. Hij haalt oude mensen aan die het *Smidspaadje* noemen, omdat de smid van Baarn zijn klanten in Laren via dit pad bezocht. De naam *Smeekweg* zou verband houden met de bedevaart op Kevelaar, die hier in de omgeving populair was.⁴⁵ Een relatie met de kerken ligt voor de hand, maar pas in 1521 is het Sint-Janskerkje bij de Brink in Laren gebouwd en het is in het geheel niet gericht op het Sint-Janskerkhof, waar de oude Sint-Vituskerk van Laren stond. Wel moet geconstateerd worden dat sinds 1613 de katholieke 'noodkerk' of schuilkerk van Laren aan het begin van de Smeekweg te Laren was gevestigd. Daarlangs kon via het Schuilkerkpad wel het Sint-Janskerkhof bereikt worden, dat in de omgeving een bedevaartsplaats geweest zou zijn.⁴⁶

Niettemin ben ik van mening dat het Smeekpaadje een restant was van de alleroudste verbinding door het gebied van Eemnes, die we kennen. De reden daarvoor is dat oude publieke paden en wegen die vóór een ontginning of verkaveling bestonden niet verbroken mochten worden. Het scheelde bijna 2 km omlopen, ongeveer 20 minuten. Het pad zou daarom al kunnen dateren van voor het aanleggen van de Ree of Wackers Wech begin 14^e eeuw op de plaats van de Wakkerendijk.

Kaart 6: Fragment van de kaart van Domisz. en/of Van Schai-
ck, ca. 1539, het noorden beneden, replica uit 1917 (coll.
Het Utrechts Archief). Schuin door de verkaveling loopt de
'Smeekweg'.

Besluit

Hoewel op het eerste oog Eemnes een vrij eenvoudig en breed rechthoekig wegenpatroon had in 1815 en de eeuw daarna, moet men toch constateren dat een aantal voetpaden en smalle wegen – niet meer dan karrensporen – het patroon vooral in de polders Te Veen fijnmaziger maakte. Dit diende om loopafstanden te bekorten, ook met paard en wagen. Er werd veel gelopen en tijd was ook toen kostbaar. Een deel van deze verbindingen diende het doorgaande verkeer, deels via de voetveren over de Eem vanuit Bunschoten-Spakenburg, deels via de Eembrug en Baarn van en naar het Gooi.

Heel duidelijk naar voren komt het verdwijnen van particuliere voetpaden en zandwegen, vooral na 1900. Gedurende de 19^e eeuw vindt op en bij de Zuidwend een verdraaiing van de oriëntatie (oost-west) op de Wakkerendijk naar die op de Laarderweg (noord-zuid) plaats. Verharding van de Laarderweg als straatweg in 1817 zal hier alles mee te maken hebben. Afgezien van dit voorschot zullen in deel 2 de oorzaken van die veranderingen aan de orde komen, waarbij de benen-wagen het aflegt.

Literatuur

N.B.: Alleen algemene literatuur. Bewijsplaatsen van een enkel punt worden geheel aangehaald in de noten. HKE = Historische Kring Eemnes, TVE = Tussen Vecht en Eem.

- Aantekeningen door Henk van Hees, n.a.v. gesprekken met oude Eemnessers tussen 1970 en 2010
J.V.M. Out e.a., *Historische Canon van Eemnes*, Eemnes 2010.
J.G.M. Boon e.a., *De Utrechtse Gemeenten 1815 in vraag en antwoord*, Utrecht 1976, p. 46.
J. Groeneveld, 'Hoe in sneltreinvaart een weg werd aangelegd – De straatweg Naarden-Amersfoort', in: *TVE* 27 (2009) 4, p. 380-391.
M. Mijnsen-Dutilh, *Waterschapskroniek Vallei & Eem, dl 1. Amersfoort lag aan zee 777-1616, Utrecht Leusden 2007; id., dl2 Een vallei vol water 1616-2011, Utrecht/Leusden 2011.*
J.V.M. Out, *Kroniek van Eemnes*; zie www.historischekring.nl.
W. Sleumer Tzn, *Eemnes – randgemeente van het Gooi, onderzoek naar de levensomstandigheden der bevolking van plattelandsgemeenten, in opdracht van de Stichting Maatschappelijk werk ten plattelande*, Amsterdam 1950, p. 32. (op basis van onderzoek in 1940).
W. van Ijken, *Huisnummers in Eemnes – 1813-1930*, Eemnes 2005. Gedocumenteerde reconstructie van omnummering van huisnummers, tevens gerelateerd aan de namen van de Eemnesser erfstroken. Aanwezig in Oudheidkamer Eemnes en Archief Eemland.
W. van Ijken, 'Het Banwerkboek van de Neerweg en Goyergracht (1718-ca. 1840)', in: *HKE* 31 (2009) 3.

Bronnen

N.B.: Naast de afgebeelde kaarten zijn tevens in het bijzonder ook onderstaande gebruikt.

- Kaart: C.A. Hornhövius, provincie Utrecht, 1599, HUA TA 11-2.
Kaart: Cornelis Domisz en/of Evert van Schaick over grenskwesties in het Gooi, ca. 1539, NA 4VTH 2579; ook als replica van 1917 in Het Utrechts Archief (HUA), TA 132-3.
Kaart: Lucas Jansz Sinck, over de grenzen van Gooiland, 1619, Nationaal Archief (NA), 4VTH 2582.
Kaart: Romeijn de Hooghe, Nicolaas Visscher (uitg.), *Ultrajectum Dominii Tabula (...)*, ca. 1670, HUA TA36.
Kaart: Jacob Aertsz Colom, 't Graefschap Holland, 1647, UB Universiteit van Amsterdam (UVA) kaartenz. 1801 A 11.
Kaart: Frederik de Wit, *Comitatus Hollandiae et Dominii Ultraiectini (...)*, 1685, UB UVA kaartenz. O.K. 301.
Kaart: P.A. Ketelaar, Topgrafische kaart van een gedeelte van de provincies Holland en Utrecht (...), 1769, Nationaal Archief, Den Haag, toegang 4.OSK, inv. H50-H50.10.
Kadastrale Minuutplans 1811-1832, Gemeente Eemnes (KM 1832); zie ook watwaswaar.nl.
Militaire topografische kaarten (MTK) 1:25.000: bladen 388 Eemnes en 407 Soestdijk, t/m 1940; zie ook watwaswaar.nl
Archief Eemland, Oud Archief Eemnes (OAE), BNR 1005; in het bijzonder inv. 1046 Herziening Huisnummers, inv. 1235 Legger op wegen 1898 en inv. 1236 Legger op wegen 1942.
Archief Eemland (AE), inv. 0412 Commissie straatweg Baarnse Dijk.

Noten

1. M. Heurneman, *Waard om te weten – Leemtelijst geschiedschrijving provincie Utrecht, Utrecht/De Bilt* 2007.
2. Zie bronnen: Aantekeningen etc.
3. Zie voor de erfnamen gerelateerd aan huidige huisnummering Van IJken 2005.
4. C. de Bont, 'Twee vechten om de Eem ... – Over de ontginningsgeschiedenis van Eemnes', in: *TVE* 27 (2009) 3, p. 213-226.
5. Binnendijk (Eemnes-Binnen) en Buitendijk (Eemnes-Buiten) moeten gerelateerd worden aan de ligging t.o.v. de Zuiderzee (nu Eemmeer) en niet t.o.v. de ligging de Wakkerendijk (binnen of buiten de Wakkerendijk) en de Eem.
6. Tot 1816 (Nederduitsch) Gereformeerde Kerk, daarna Nederlands Hervormde Kerk.
7. H. van Hees, 'Het levensverhaal van de Vaart in Eemnes', in: *TVE* 17 (1999) 1, p. 17-18.
8. Aantekening van J.V.M. Out: Een acte van verlenging van het weiden van schapen uit Eemnes-Binnen op de Gooise heide met 33 jaar in 1719; Streekarchief te Hilversum, verm. archief van A. Perk.
9. Bijvoorbeeld kaart van De Hooghe, ca. 1670.
10. Mortier e.a.1843:*de Veendijk vanouds de Gooische weg*; Sinck 1619: *Goyse Wech*.
11. Boon 1976.
12. Van IJken, 2009, p. 128-143. Bron: Ordonantie van Eemnes-Buitendijks, 20 april 1637 (Archief Eemland).
13. Groeneveld, *TVE* 2009.
14. Out, *Kroniek*, 1859.
15. AE, inv. 0412.
16. OAE, inv. 1046, Herziening Huisnummering 1930: handgeschreven *Goyergracht*, getypt *Goiijergracht*. In 1942 (inv. 1236) ineens handgeschreven *Gooijergracht*. Als alternatief voor de paden ingevoerde naam *Grachtspoor*, die niet is bekijft. Voor de (deels verdwenen) sloot hanteren we *Gooiergracht* volgens hedendaagse topografische kaarten.
17. OAE, inv. 1235, Legger op wegen 1898.
18. Mijnsen-Dutilh 2007, p. 223-228; id. 2011, p. 210.
19. Noordpolders te lezen als de Heinellen- en Noordpolders tezamen.
20. Top. 1908; herinneringen mw. Bakker-Voskuilen (H. van Hees).
21. J.V.M. Out, 'De laatste tol van Eemnes', in *TVE* 6 (1976), p. 128-130.
22. Van Hees, Aantekeningen.
23. Groeneveld *TVE* 2009.
24. Mijnsen-Dutilh 2007 p. 154-155.
25. R. van der Schaaf, 'Pontjes tussen Eemdijk en Eemnes', in: *HKE*, 29 (2007) 3, p. 169-177.
26. OAE, inv. 1235.
27. Van Hees, Aantekeningen.
28. KM 1832, G01, nr. 62.
29. Mijnsen 2011, p. 370-371, 1702.
30. Voor alle wegen en paden op de Zuidwend, tenzij anders vermeld: OAE, inv. 1236.
31. Herinneringen H. van Hees en J.J. van Wijk te Eemnes.
32. Zuidpolders te lezen als de Zuidpolders en de polders Binnendijk tezamen.
33. Groeneveld *TVE* 2009.
34. J.V.M. Out, 'Eemlust – Een verhaal over Haarlemmers op een Eemnesser buitenplaats', in: *TVE*, 10 (1983) 3, p. 176-183.

35. Sleumer, p. 38.
36. Sinck 1619, Berckenrode 1628, Blaeu 1630, Colom 1647; KM1832, F01, nr. 85 en 88 met in dezelfde lijn langs de noordrand van Niesje Jans Erf erfdienstbaarheden over andere percelen en de 'dam' van perceel nr. 91.
37. E.J. Pelgrim, *Oude straatnamen in het Gooi – 350 straatnamen in Hilversum, Laren en Bussum*, scriptie Vrije Universiteit, Hilversum 1986, p. 25.
38. Opmerkingen van Harry van der Voort, Hilversum, januari 2012.
39. Sleumer 1950, p. 32.
40. KM1832, F01, lange strook nr. 235.
41. Idem nr. 169.
42. C. Dekker en M. Mijnsen-Dutilh, *De Eemlandsche Leege Landen – Ontginningen rond de mond van de Eem in de 12^e en 13^e eeuw*, Utrecht 1995, p. 110 en p. 130-131.
43. Idem p. 131, met verwijzing naar Matthaeus, *De jure gladii*, p. 316 (20-2-1390).
44. Overlevering van dhr. A. van Hees (H. van Hees, Aantekeningen).
45. J.B. Rodenburg, *Grenzen van het Gooi*, Hilversum 1938, p. 7.
46. J. Groeneveld, 'De doodwegen naar het Sint-Janskerkhof te Laren', in: *TVE* 28 (2010) nr. 1, p. 35-51; zie afb. 2 en p. 43.

Laatste rondleidingen Archief Eemland

Archief Eemland organiseert drie gratis rondleidingen. Dit is de laatste mogelijkheid om het depot op het Stadhuisplein te bekijken voordat Archief Eemland in 2013 verhuist naar het Eemplein.

De rondleidingen worden gegeven op de woensdagmiddagen 7 maart, 4 april en 9 mei van 15.00-16.00 uur. In een uur tijd maakt u kennis met Archief Eemland, krijgt u een kopje koffie en vervolgens een rondleiding in de studiezaal en het depot. Per rondleiding kunnen maximaal 15 mensen deelnemen.

U kunt zich aanmelden door een mail te sturen naar Gielje van Gulik via gaj.vangulik@amersfoort.nl onder vermelding van naam, mailadres en telefoonnummer (per deelnemende persoon).

Archief Eemland is hét historisch informatiecentrum voor Amersfoort en de regio Eemland. Ze beheert de archieven van de gemeenten Amersfoort, Baarn, Bunschoten (op locatie in Bunschoten), Eemnes, Leusden, Renswoude, Soest (op locatie in Soest) en Woudenberg en van het Waterschap Vallei & Eem. Archief Eemland is tevens documentatiecentrum voor de Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort. Het raadplegen van deze grote collectie cultuurhistorische bronnen voor de geschiedenis van Eemland is gratis.

Bezoekadres: Stadhuisplein 7, 3811 LM Amersfoort. Telefoon: 033 469 50 17

ADVERTEERDERS:

Restaurant Eemland,
Partycentrum 't Koetshuys
Rabobank Soest Baarn Eemnes
Notariskantoor mr. W.A. van der Sluis
De Valk Hensbergen Opticiëns
Welkoop, Groen & Doen
Collectie Streefoord Kunsthandel
A.J.M. van der Wardt, Eemnes

SPONSORS:

Aannemingsmaatschappij ZVS B.V.
Eemnes
Gooiland Beveiliging B.V. – Eemnes
Adrie Hoogland Vastgoed B.V. – Eemnes
J. van Ijken B.V. Oude Bouwmaterialen
Vrienden van de Oudheidkamer

De Historische Kring Eemnes is een door de Belastingdienst erkende Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI), waardoor belastingvrije schenkingen aan de vereniging kunnen worden gedaan.

Van onze vrienden moeten we het hebben!

‘Vrienden’ vervullen stille wensen van de HKE

Voor minimaal 15 euro p.j. kunnen leden
‘vriend’ worden van de Oudheidkamer.

*Vraag inlichtingen of geef u op bij:
J. Frantsen, 035-5310442*

VRIENDEN VAN DE OUDHEIDKAMER

INLEVEREN KOPIJ

Kopij

- handgeschreven of getypt in overleg met redactie,
- op drager (met afdruk) en illustratiemateriaal naar J. Smids, Graanoogst 3,

- per e-mail (tekst) aan:
hke-lay-out@xs4all.nl

Kopij voor het volgende
kwartaalboekje ontvangen wij graag
voor 15 mei 2012.